

**GRAVÜRDEN SİYAH BEYAZ FOTOĞRAFA
ERZURUM EVLERİ**

Ayhan TURHAN

**Yüksek Lisans Tezi
Resim Anasanat Dalı
Prof. Mehmet KAVUKCU
2020
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI**

Ayhan TURHAN

GRAVÜRDEN SİYAH BEYAZ FOTOĞRAFA ERZURUM EVLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Mehmet KAVUKÇU**

ERZURUM – 2020

TEZ BEYAN FORMU
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlanmış olduğum "Gravürden Siyah Beyaz Fotoğrafa Erzurum Evleri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezinim/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.*

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

03/01/2020

Ayhan Turhan

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6- (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7- (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vö. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Atatürk Üniversitesi
Güzel Sanatlar Enstitüsü

TEZ KABUL TUTANAĞI

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Mehmet Kavukcu danışmanlığında, Ayhan Turhan tarafından hazırlanan bu çalışma 03/01/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Resim Anasanat Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Mehmet Kavukcu	İmza	
Jüri Üyesi	: Doç.Dr.Muhammet Tatar	İmza	
Jüri Üyesi	: Dr.Öğr.Üyesi Derya Özdemir	İmza	

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir 03 /01 / 2020

Doç. Dr. Ahmet Selim Doğan
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	V
RESİMLER DİZİNİ	VII
GRAVÜRLER DİZİNİ	IX
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	X
ÖNSÖZ	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. GRAVÜR	3
1.1.1. Gravürün Tarihsel Süreci	3
1.1.2. Fotoğraf	7
1.1.2.1. Fotoğrafın Tarihsel Süreci	8

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. GRAVÜRLER VE FOTOĞRAFLARDA TARİHİ TÜRK EVLERİ	14
2.1.1. Tarihi İstanbul Evleri	17
2.1.2. Safranbolu Evleri	21
2.1.3. Zile Evleri	23
2.1.4. Odunpazarı Evleri	25
2.1.5. Erzurum Evleri	27
2.2. TARİHİ TÜRK EVLERİNİ ÇALIŞAN FOTOĞRAF SANATÇILARI	30
2.2.1. Ara GÜLER	30
2.2.2. Hilmi ŞAHENK	34
2.2.3. Sıtkı FIRAT	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ERZURUM VE TARİHİ ERZURUM EVLERİNİ ÇALIŞAN FOTOĞRAF VE GRAVÜR SANATÇILARI	38
3.1.1. Gravürlerde Tarihi Erzurum Evleri Mimarisi	45
3.1.2. Fotoğraflarda Tarihi Erzurum Evleri ve Mimari Özellikleri	52
3.1.3. Tarihi Erzurum Evlerinin Bugünkü Durumu	110

3.1.4. Tarihi Erzurum Evlerinin Bugün ki Durumuna Eleştirel Yaklaşım	111
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	115
ÖZGEÇMİŞ	118

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GRAVÜRDEN SİYAH BEYAZ FOTOĞRAFA ERZURUM EVLERİ

Ayhan TURHAN

Tez Yöneticisi: Prof. Mehmet KAVUKCU

2020, 118 Sayfa

Jüri: Prof. Mehmet KAVUKCU

Doç. Dr. Muhammet TATAR

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZDEMİR

Erzurum tarih boyunca, stratejik konumu yüzünden, önemli bir kent olmuştur. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması, onun ayrıca önemli bir özelliğidir. Yeryüzü üzerinde, rakımı bu ölçüde yüksek olan ender şehirler arasında yer alır. Mevsimler, burada sanki azalmış, sert kışlar ve kısa, serin yazlara dönüşmüştür. Tüm bu özellikler, onun karakterinin belirleyici unsurlarını oluşturmuştur.

Pek tabii ki, bir kentin kimliği, insanların yaşam alanı olan evlerdir. Evler de barındırdığı insanların kimliğini ortaya koyar. Ev mimarisinin oluşumunda, toplumların inanç, gelenek ve kültürleri ile coğrafi şartlar ve hayat görüşleri önemli rol oynar. Bu yüzden Anadolu, çok çeşitli evlerin görüldüğü zengin bir coğrafyadır. Erzurum Evleri sahip olduğu özellikleri itibariyle, bu yüzden ki, medeniyetimizin genetik kodlarını ortaya koymaktadır.

Bugün, neredeyse tamamına yakını yok olmuş bu evler araştırmacı tarafından belgelenmişti. Çeyrek asır önce belgelemişti. Araştırmacının siyah beyaz fotoğraf arşivi, kütüphane ve müze araştırmaları sonucu elde edilen Erzurum gravürleri ile bir arada tasnif edilmiştir. Çalışmada eski Erzurum evlerinin 1980'lerde ayakta olanlarıyla şimdiki durumları arasında da bir karşılaştırma yapılmaktadır.

Tarihi Erzurum evleri, çok azı hariç, ayakta değillerdi. Bir sebeple yıkılmış ve kaybolmuşlardı. Yerlerinde beton yığınları yükseliyordu. Bu çalışma, bir kentin geçmişine ve bugününe ışık tutması hasebiyle önemlidir.

Ayrıca, burada kullandığımız materyallerin araştırmacılar ve akademik çevrelerin kullanımına sunulması, tarihi, mimari, kültürel ve sanatsal bakımdan önemli bir yekûn tutmakla kalmayacak, Erzurum'un geçmişi hakkında değerli birer belge niteliği taşıyacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Gravür, Türk Evi, Erzurum Evi, Siyah-Beyaz.

ABSTRACT**MASTER THESIS****ERZURUM HOUSES FROM GRAVURE TO BLACK AND WHITE PHOTO****Ayhan TURHAN****Advisor: Prof. Mehmet KAVUKCU****2020, 118 Pages****Jury: Prof. Mehmet KAVUKCU****Assoc. Prof. Muhammet TATAR****Assist. Prof. Derya ÖZDEMİR**

Throughout history, Erzurum has been a famous city because of its strategic location. The fact that it has hosted many civilizations is also an essential feature of this city. Erzurum is one of the rare towns on the earth, at such a high altitude. It seems as the seasons here were transformed into dark, harsh winters and short, cool summers. All of these characteristics are determining elements of Erzurum's character.

Of course, the personality of a city is the accommodation places of their people. Houses reveal the identity of the people they host. The beliefs, traditions, and cultures of societies and geographical conditions and life views play an important role in the formation of home architecture. Hence, Anatolia has a rich geography, where many different house architectures are seen. Erzurum Houses, due to their properties, therefore, reveal the genetic codes of our civilization.

I documented the state of these houses, which are almost entirely destroyed Today, a quarter of a century ago. The black- and white photos of these scenes were in our archives. With a library and museum investigation, we have classified the engravings and photographs in the subject of the thesis.

We compared the old Erzurum houses in the archives with the black- and white pictures we had and their current situation.

Historical Erzurum houses, except very few, were not standing anymore. For some reason, they were destroyed and lost. Instead, piles of concrete were rising in their places. This study is critical because it sheds light on the past and present of a city.

Furthermore, the introduction of the materials we used here to the use of researchers and academic circles will not only establish an important historical, architectural, cultural, and artistic point of view but will also be a valuable document about the past of Erzurum.

Key Words: Photograph, Gravure, Turkish House, Erzurum House, Black-White.

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Sultan Süleyman Gravürü-1526 Albrecht Dürer (Musée Bonnat, Bayonne, Fransa) https://www.tarihnotlari.com/albrecht-durer/albert-durer-kanuni-sultan-suleyman/ Erişim Tarihi: 04.02.2018	4
Resim 2. İstanbul'da Bir Ev-1840 (M.J.M. Jouannin)	6
Resim 3. Gravür Bedri Rahmi Eyüboğlu (www.arkofcrafts.com › bedri-rahmi-eyuboglu-gravur)	7
Resim 4. Boulevard du Temple Louis Daguerre, (www.serenti.org › fotografin-tarihcesi)	9
Resim 5. Dolmabahçe (Abdullah Biraderler(Freres)	11
Resim 6. İstanbul-1870'ler (Basile Kargopoulo)	11
Resim 7. Anadolu Hisarı (Abdullah Biraderler(Freres)	12
Resim 8. İstanbul Gravürü, GOUFFIER-1822 (tr.travelogues.gr/collection.php?view=120)	15
Resim 9. Soğukçeşme Sokağı ve Ayasofya İmareti Kapısı (Sultan Abdulhamit Arşivi)	16
Resim 10. İstanbul-1850'ler (Thomas Allom)	16
Resim 11. Hacı Ahmet Bey Yalısı, Kadir Aktay-1993 (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 7, s. 420, 1994, İstanbul)	19
Resim 12. Tarihi İstanbul Evleri-KUBAN Doğan, (1994) "Yalılar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 1-8, İstanbul	20
Resim 13. Tarihi Türk Evi-Selanik https://isteaturk.com/g/icerik/SelanikAtaturk-Evi-/1442	20
Resim 14. Safranbolu Evleri Ayhan Turhan 1999	21
Resim 15. Safranbolu Evi Ayhan Turhan 1999	22
Resim 16. https://www.researchgate.net/.../267266442_TARIHI_AMASYA_CADDESI_UZERI... , Erişim Tarihi: 09. 06. 2019 Erişim Saati: 15:10	23
Resim 17. https://www.researchgate.net/.../267266442_TARIHI_AMASYA_CADDESİ_UZERİ... , Erişim Tarihi: 09. 06. 2019	24
Resim 18. Odunpazarı Evleri (Odunpazarı Belediyesi web sitesi www.odunpazarı.bel.tr)	25
Resim 19. Odunpazarı Evi (Odunpazarı Belediyesi web sitesi www.odunpazarı.bel.tr)	27
Resim 20. Erzurum Evi	28
Resim 21. Erzurum Evi	30
Resim 22. Üsküdar'da Mezartaşları ve Eski Evler(Güler, ARA, A	

Photographical Sketch On Lost İstanbul, s. 148)	32
Resim 23. Kandilli’de Eski Bir Köşk (Güler, ARA, A Photographical Sketch On Lost İstanbul, s. 43)	33
Resim 24. Tarihi Evler(ŞAHENK, Hilmi, Bir Zamanlar İstanbul, s. 82)	34
Resim 25. Tarihi Evler(ŞAHENK, Hilmi, Bir Zamanlar İstanbul, s. 91)	35
Resim 26. Hasankeyf (Fırat, Sıtkı, Selçuklu Sanatı, s. 48-49)	36
Resim 27. Erzurum (Fırat, Sıtkı, Selçuklu Sanatı, s. 122)	37
Resim 28. XVI. yüzyılda Erzurum (Matrakçı Nasuh, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn, İÜ Ktp., TY, nr. 5964, vr. 23b)	40
Resim 29. Erzurum 1848 (Jules Laurens)	40
Resim 30. Erzurum Evi-1869 (Theophile Deyrolle)	41
Resim 31. Erzurum Sokak-1869 (Theophile Deyrolle)	41
Resim 32. Erzurum’da Misyoner Evi-1888 (Moses Payson Parmelee)	42
Resim 33. Erzurum-1898 (H. Hepworth, Through Armenia on horseback)	42
Resim 34. Erzurum-1900’ler (Bilinmiyor - www.atauniv.com › Erzurum)	43
Resim 35. Erzurum-1900’ler (Bilinmiyor - www.atauniv.com › Erzurum)	43
Resim 36. Erzurum Evleri (Bilinmiyor - www.atauniv.com › Erzurum)	44
Resim 37. Eski Erzurum Evi. http://sosyaltesisler.atauni.edu.tr/erzurum-evi/ , Erişim Tarihi: 13.08.2017	112

GRAVÜRLER DİZİNİ

- Gravür 1-2-3.** Joseph TOURNEFORT. Relation Diun Voyage Du Levant A Paris Royole, 1716 Milli Kütüphane. ANKARA 1955 B. 75 45-46
- Gravür 4.** F.R. CHESNEY, Expedition to the Euphrates and Tigris, London, 1850 Milli Kütüphane, ANKARA 1961 b(T)3.....46
- Gravür 5-6.** Charles TEXIER. Description de l'Armenie, la perse et la Me'sopotamie, Paris. 1842 Fransız Anadolu Araştırmaları Merkezi, İSTANBUL VH F.19 47
- Gravür 7-8.** Robert CURZON. Armania: A Year at Erzurum and on the Frontiers of Rusia and Persia, John Murray, London, 1954 Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, ERZURUM 956.6 48
- Gravür 9-10.** The'ophyle DEYROLLE Voyages dans le Lazistaned'Armenie. Paris, 1869 49
- Gravür 11-12.** (A.Will MORE), H.HOZIER, The Russo-Turkish War. London, 1877 Resim Erzurum Hükümet Binasından alınmıştır. Will More imzalıdır. 50
- Gravür 13.** Amede Le FAURE, Histoire de la Guerre d'Orient, Paris. 1878. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, ERZURUM 956.0742 F.28 51
- Gravür 14.** Edmund NAUMAN, Vom Goldenen Horn Zuden Quellen des Euphrat. Münih, 1893. Milli Kütüphane, ANKARA 1952-B.143 51

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. Çok bölümlü geleneksel bir konak 70x100 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	53
Fotoğraf 2. Geleneksel iki katlı, düz damlı tipik bir Erzurum evi 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 199	54
Fotoğraf 3. Beton evler arasında kalmış iki katlı ev ve geleneksel kıyafetiyle ihramlı bir kadın 70x100 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	54
Fotoğraf 4. Geleneksel iki katlı ve tek katlı evlerin bulunduğu bir sokak 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	55
Fotoğraf 5. Zamanla çatı örtüsü değiştirilmiş, geleneksel iki katlı bir Erzurum evi 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997	56
Fotoğraf 6. Komşu evlerin yenilendiği, zamana direnen geleneksel iki katlı bir ev. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	57
Fotoğraf 7. İki katlı geleneksel evlerin bulunduğu bir sokak. Mütevazı evlerin yanı sıra, öndeki ev diğerlerinden farklı olarak, cephe süslemeleriyle dikkat çekmektedir. 100x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	58
Fotoğraf 8. Geleneksel iki katlı evlerin yerini almış tuğla ve sıvalı evler. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	59
Fotoğraf 9. Sakinleri tarafından terk edilmiş ve yıkılmaya yüz tutmuş iki katlı ev. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	60
Fotoğraf 10. Toprak damlı ve çatılı iki katlı evlerin bulunduğu bir sokak. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	61
Fotoğraf 11. Tek katlı evlerle komşu, yeni eklemelerle geleneksel mimarisinden uzaklaşmış iki katlı evin yer aldığı bir sokak. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	62
Fotoğraf 12. İki katlı evlerin yer aldığı bir sokak. Öndeki ev terk edilmiş ve bahçesi harap olmuş. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	63
Fotoğraf 13. Terk edilmiş tek katlı evin önünde kızak kayan çocuklar. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	64
Fotoğraf 14. Tek katlı bir ev. Arkasında yer alan tuğla binanın gölgesi altında. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	65
Fotoğraf 15. Tümüyle geleneksel evlerin yenilendiği ve bir zamanlar zemin katların iş yeri olarak kullanıldığı bu sokaktan, bugün eser yok. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	66
Fotoğraf 16. Yeni binalar arasında sıkışmış metruk iki katlı bir ev. 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	67
Fotoğraf 17. Geleneksel mimarisini koruyabilmiş iki katlı Erzurum evi. 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	68

Fotoğraf 18. Bir zamanlar mahallenin su ihtiyacını karşılayan çeşmenin suyu akıyor. Geleneksel mimarisini koruyabilmiş iki katlı Erzurum evi. 50x70 cm Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	69
Fotoğraf 19. Sahipsizlik 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	70
Fotoğraf 20. Üşümüş Ruhuyla Sahibini Bekliyor 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	71
Fotoğraf 21. Bir Çıkmazlık İçinde 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	72
Fotoğraf 22. Mütevaz 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	73
Fotoğraf 23. Tarihe Şahitlik 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997 ...	74
Fotoğraf 24. Sakin Sessiz Sokaklarda 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	75
Fotoğraf 25. Sokaktaki Selamlaşma 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	76
Fotoğraf 26. Dönemekte Yalnızlık 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	77
Fotoğraf 27. Tarihe Giden Sokaklar 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	78
Fotoğraf 28. Yaşayanlar Olmayınca Evdeki Ruh Bile Soğuk 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı –1997	79
Fotoğraf 29. Üşüyorum 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	80
Fotoğraf 30. Asil Duruş 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	81
Fotoğraf 31. Ben Buradayım Diyor 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	82
Fotoğraf 32. Zarif Duruşuyla Yerini Almış 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	83
Fotoğraf 33. Geleneksel Süslemelerle Ayakta Kalmayı Başarmış 35x50 cm Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	84
Fotoğraf 34. Soğuk Sokaklar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı–1997....	85
Fotoğraf 35. İki Katlı Cumbalı Bir Ev 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	86
Fotoğraf 36. Kayboluş 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	87
Fotoğraf 37. İki Katlı Cumbalı Bir Ev 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	88
Fotoğraf 38. Kayboluş 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	89
Fotoğraf 39. Erzurum Sokağında İhramlı Kadınlar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	90
Fotoğraf 40. Yalnız Kaldım 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı-1997	91

Fotoğraf 41. Çok Şey Yaşandı 35x50 cm-Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı-1997 ...	92
Fotoğraf 42. Erzurum Sokakta Çocuklar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	92
Fotoğraf 43. Mütevazi Hayatlar 35x50 cm-Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı–1997 .	93
Fotoğraf 44. Erzurum Sokağında Kadınlar 35x50 cm-Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	93
Fotoğraf 45. İki Katlı Erzurum evi 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	94
Fotoğraf 46. Soğuk Bir Kış Akşamı 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	94
Fotoğraf 47. Geleneksel İki Katlı Erzurum evi 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	95
Fotoğraf 48. Sokak 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	95
Fotoğraf 49. Terkedilmişlik 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı–1997 ...	96
Fotoğraf 50. Kış Soğuk ve Mağrur Duruş 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	96
Fotoğraf 51. Babamı Beklerken 35x50 cm-Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı–1997.	97
Fotoğraf 52. Yalnızlık 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	97
Fotoğraf 53. Sokakta İki Katlı Bir Ev 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	98
Fotoğraf 54. Taş Parkelerle Döşenmiş Erzurum Sokağı 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	98
Fotoğraf 55. Sokak 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	99
Fotoğraf 56. Eve Dönüş 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	99
Fotoğraf 57. Yenilendim 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	100
Fotoğraf 58. Süslü Cephesi Göz Kamaştırıyor 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	100
Fotoğraf 59. Çamaşırlar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997.....	101
Fotoğraf 60. Erzurum'da Bir Sokak 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997	101
Fotoğraf 61. Çok Yorgunum 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı 1997 ...	102
Fotoğraf 62. Erzurum Sokağı, İhtiyar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	102
Fotoğraf 63. Yorgun Sokaklar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	103
Fotoğraf 64. Oyun İçin Bekleyiş 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	103

Fotoğraf 65. Erzurum Sokağında İhramlı Nine 35x50 - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	104
Fotoğraf 66. Haydi Gezmeye 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	104
Fotoğraf 67. Çok Soğuk 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	105
Fotoğraf 68. Erzurum Çarşı Pazar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	106
Fotoğraf 69. Erzurum Sessiz Akşamlar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	106
Fotoğraf 70. Erzurum'da Akşam Oldu 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	107
Fotoğraf 71. Gözgözü görmüyor 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	108
Fotoğraf 72. Sisli Sokaklar 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	108
Fotoğraf 73. Kayboldum 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	109
Fotoğraf 74. Yine Bir Akşam 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997	109

ÖNSÖZ

Bu araştırma, bir sanat tarihçisi veya mimarın alanıyla ilgili yaptığı çalışmalardan farklıdır. Fotoğrafik bir hafıza esas alınarak konu üzerinde çalışılmıştır. Neredeyse tamamına yakını yok olmuş Erzurum evlerini, çeyrek asır önce fotoğraflamıştım. Siyah beyaz olan fotoğraflar arşivimizdeydi.

Anadolu Mirasında Türk Evleri isimli kitap, bir akademisyen ve bir fotoğraf sanatçısının ortak çalışması sonucu ortaya çıkmıştı. Prof. Önder Küçükerman, fotoğraf sanatçısı Şemsi Güner'le ortak bir çalışmaya imza atmıştı. Bu eser bize ilham kaynağı oldu.

Kütüphane ve müze araştırmalarımızla, tezin konusuna giren gravür ve fotoğrafları tasnif ettik. Eski Erzurum evlerinin arşivlerdeki hali ile elimizdeki siyah beyaz fotoğrafları ve şimdiki durumunu karşılaştırdık.

Anadolu'nun tarihsel ve kültürel dokusunu oluşturan mekanların elden geçirilerek korumaya alınması yıllardır gündemde. Bu konuda birçok yerde örnek çalışmalar yapıldığı ve bir yöntem geliştirildiği de söylenebilir.

Hayat biçimimizin, dünya görüşümüzün, gelenek ve inançlarımızın oluşturduğu eski evlerimiz kültür mirasımızın birer örneği olup, seçkin bir yere sahiptir. Onları gelecek kuşaklara taşımak hepimizin görevidir. Ne yazık ki, nice kültür değerlerimizin bizlere ulaşmadığı gibi, bizler de bu sorumluluğu yerine getirmiş durumda değiliz. Burada yapmaya çalıştığımız, hiç değilse, bugüne taşıyamadığımız bu eserlerin varlığını belgelemek ve gelecek kuşaklara bunlar hakkında yazılı bir şeyler bırakmaktır. Bu mütevazı çalışmayla buna katkı sağlamak bizleri memnun edecektir. Böyle bir sorumlulukla ele alınan ve uzun yıllar alan bir çalışmanın ürünü olan bu tez, amacına ulaşmıştır.

Çalışmalarımın başından beri takipçisi ve destekçisi olan sayın hocam Prof. Mehmet KAVUKÇU'ya minnet ve şükranlarımı sunarım. Birçok konuda yardımlarını gördüğüm ve görüşlerini aldığım, sayın Doç. Muhammet TATAR'a teşekkür borçluyum.

Araştırmalarım ve çalışmalarım süresince bana her türlü desteği veren eşim ve kızıma, emeği geçen arkadaşlarıma candan teşekkür ederim.

Erzurum - 2020

Ayhan

TURHAN

GİRİŞ

Uygarlığın beşiği sayılan Anadolu topraklarında yapılan son arkeolojik kazılar, Anadolu'nun insanlık tarihinin en eski yerleşim alanlarından olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Günümüzde tüm insanlığın ortak mirası sayılan, Anadolu'da yaşamış farklı inanç ve uygarlıklara ait Göbeklitepe, Çatal Höyük, Hattuşa gibi alanlar, bu tezi doğrulamaktadır.

Ayrıca, İstanbul'un tarihi alanları, Bursa ve Cumalıkızık ile Safranbolu, Osmanlı kent anlayışı ve Türk ev mimarisinin günümüze gelen önemli örnekleridir. Bu alanların Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün dünya mirası listesinde yer alması tesadüfi değildir. Anadolu kentleri, yaşam, inanç, iklim ve kültürel birikimlere bağlı olarak gelişmiş, köklü şehirlerdir.

Anadolu toprakları her tür malzemenin kullanıldığı ve çok farklı mimari anlayışlarla inşa edilen evlerle doludur. Başta İstanbul olmak üzere, Bursa, Edirne, Safranbolu, Amasya, Zile, Cumalıkızık, Beypazarı ve Odunpazarı evleri, Türk evi anlayışının görülebileceği yerleşim alanlarının birkaçıdır. Türk evi kavramının, Anadolu'nun coğrafi sınırlarının dışına taşıdığı da Balkanlar başta olmak üzere Irak, Suriye, Mısır gibi eski Osmanlı topraklarında bulunan Türk evlerinde görülebilir.

Anadolu Türk evi içerisinde, Erzurum evlerinin yeri diğerlerinden farklıdır. Bölgenin soğuk iklimi, taş malzemenin yoğun olarak kullanımı nedeniyle Erzurum'da apayrı bir ev ve plan tipi ortaya çıkmıştır. Diğer bölgelerde açık olan avlu burada kapalı olup, zemin kattaki diğer bölümlerin ortak geçiş mekânı durumundadır. Sofanın görevini de avluya bağlı bulunan tandirevi karşılamaktadır. Tandirevi yemek pişirmek, yemek yemek, dinlenmek, uyumak, depo ve ev sakinlerinin toplanmak için kullandıkları çok amaçlı bir mekândır.

Geçmiş çok eskilere dayanan Erzurum ve yöresinin zengin arkeolojik merkezlere sahip olduğu, yapılan kazılar ve araştırmalar sonucunda, Paleolitik ve eski tunç devrine ait önemli eserler elde edildiği bilinmektedir. Şehrin MODERN ŞEHİR OLARAK ilk defa M.S. 415-422 yıllarında Bizans İmparatorluğu zamanında kurulduğu eski kaynaklarda kaydedilmiştir. Matrakçı Nasuh, İbni Batuta, Evliya Çelebi, Tavernier,

Tournefort gibi seyyahlar kenti ziyaret etmiş ve gördüklerini kayıt altına almışlardır. Şehrin zaman içerisinde, sürekli değişimi ve bu değişimin kayıt altına alınması önemlidir. Erzurum ve evleri, günün teknolojik imkânları dâhilinde, gravür veya fotoğraf kullanılarak, kentteki değişim kayıt altına alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. GRAVÜRDEN FOTOĞRAFA

1.1.1. GRAVÜR

Fransızca “*Gravure*” sözcüğünden alınan gravür, kazıma resim sanatı demektir. Gravürde genellikle sözlü ve yazılı grafik ile hikâyeler betimlenir. Muşamba, metal ve ağaç gibi çeşitli materyaller üzerine kazınarak veya taş üzerine yağlı kalem ile işlenerek elde edilen resim ya da yazıya gravür denilmektedir (Ayverdi, 2005: 1096; Önder, 2005: 68). Güzel sanatların bir dalı olan gravür sanatı, bir baskı tekniği olarak matbaacılıkta ve sanat ürünlerinin yaratımında kullanılır. Bir “*Kazıma*” şekli, bir “*Çukurbaskı*” veya “*Oymabaskı*” olarak adlandırılabilir. Baskısı yapılacak görüntü ahşap, metal veya taş levha üzerine çeşitli yöntemlerle (elle kazıyarak veya asite yedirme) aktarıldıktan sonra levha mürekkeple sıvanır. Levhanın yüzeyi temizlenince mürekkep yalnız çukur yerlerde kalır ve levhanın üzerindeki görüntü baskı uygulanarak kağıda aktarılır (Sevim, 1996: 8). “Baskı sanatı olarak da nitelendirilmiş ve kitap basımı ve eserlerin resimlerinde uygulanan teknik haline gelmiştir” (Gravür Sanatı, Tarih Yok: 2. Paragraf).

1.1.2. Gravürün Tarihsel Süreci

Bazı kaynaklarda Çin’de IX. yüzyılda, gravür yapıldığına dair bilgiler vardır. (Bazı Kaynaklar Çin, <http://www.mailce.com/gravur-sanati-ve-tarihi.html>, Erişim Tarihi: 17.09.2018 Erişim Saati: 10:00) Ancak, gravür Avrupa’da XV. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. İlk bilinen gravürler XV. yüzyılda Avrupa’da Ren kıyılarında ağaçlar üzerine kazınarak yapılmış olan figürlerdir. Bu dönemde yapılan ilk gravürler, doğrudan doğruya konturların çizilmesiyle ortaya çıkarılan kaba resimlerden ibaretti. Bu tarihten itibaren gravür, günümüze kadar resim sanatçıları tarafından yaygın bir biçimde kullanılmış ve geliştirilmiştir. Gravür sanatının ilk önemli temsilcilerinden biri Fransız kuyumcu Jean Duvet’tir. İtalya’da Marca Antonio, maden üzerine çelik uçla kazıyarak yaptığı eserleriyle bilinir. Ünlü Alman Albrecht Dürer, bu yüzyılda ağaç ve bakır üzerine yaptığı gravürlerle tanınır. İlk örneklerinden yaklaşık bir asır sonra büyük gelişmeler sağlandı ve güzel eserler ortaya çıkmaya başladı.

Albrecht Dürer, Nürnberg'e yerleşmiş Macar bir kuyumcunun oğluydu. Tahta baskı yapmakla ünlü Nürnbergli usta Michael Wolgemut'un yanında çıraklık yapmıştır. Eğitiminden sonra, o dönemde yayımcılık merkezi olan Basel'de kitaplar için tahta baskılar hazırladı (Gombrich, 1992: 262). Dürer'in gravürleri o kadar etkiliydi ki, ilk İtalyan maniyeristleri arasında çok rağbet bulmuştur (Tansuğ, 1995: 199). XVI. yüzyılda Avrupa'da ünlü gravür sanatçıları yetişmiştir. Thomas Leu, Robert Monteuil, Jean Pesne, Edelinck, Callot, Claude ve Brebiette bunlar arasında yer alır. (Gravür Sanatı. www.hazircevap.net/marcaantonio, Erişim Tarihi: 17.12.2017 Erişim Saati: 11:40) Bu dönemde ise metal baskı örnekleri yapılmıştır (Önder, 1995: 68). Peter Paul Rubens, renkli gravürü ile tanınırken, Rembrandt Harmenszoon van Rijn bakır üzerine yaptığı desenlerle büyük ifade gücü yaratmıştır. (Geçmişten günümüze gravür, Tarih Yok: 4. Paragraf).

Resim 1. Sultan Süleyman Gravürü-1526

Albrecht Dürer (Musée Bonnat, Bayonne, Fransa)

<https://www.tarihnotlari.com/albrecht-durer/albert-durer-kanuni-sultan-suleyman/> Erişim Tarihi: 04.02.2018

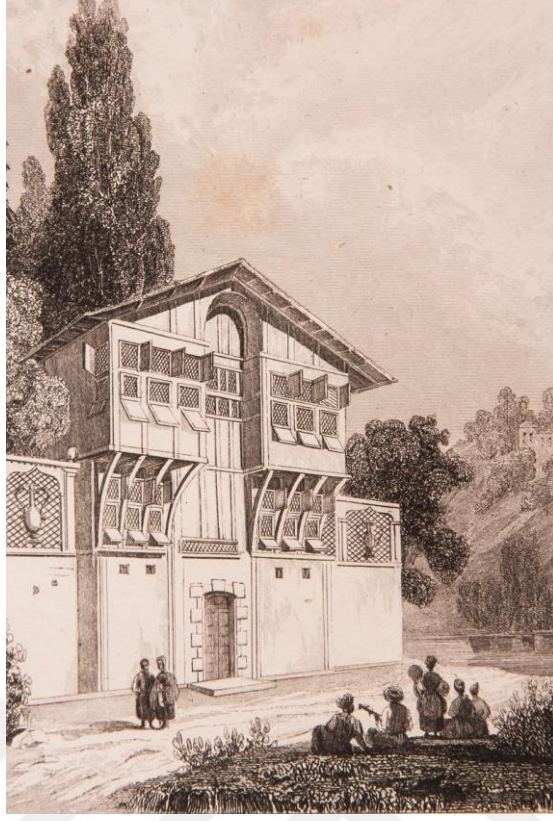
Arapça "*Hakk*" kazımak, oymak anlamına gelmektedir (Ayverdi, 2005: 1150). Osmanlılarda, Batı dünyasındaki gravürcülerin yaptığını, "*Hakkâk*"lar yapmaktaydı.

Hâkkâk, mühür ve resim kazıyan, oyan sanatçılara verilen isimdi. Eskiden yazı bilsin bilmesin herkes mühür kullandığı için hâkkâklık kârlı sanatlardandı. Bu sebeple Osmanlıda pek çok hâkkâk yetişmiştir (Pakalın, 1993: 706).

XVI. yüzyılda, Batılı'nın Doğu'ya, dış dünyaya kapalı Osmanlı sarayına, hareme ve bu büyük imparatorluğun hüküm sürdüğü topraklara ve buradaki yaşam tarzına olan ilgisi artmaya başlamıştır. Vezirler, haremağaları, kapıkulları, kadılar, kızlarağası, kethüdalar, silahtarlar, mevleviler, yeniçeriler gibi toplumun her kesimi oryantalist sanatçıların birer konusu haline gelmiştir (Peltre, 1998: 10). Bu yüzyıldan XIX. yüzyıl sonuna kadar İstanbul ve Anadolu'ya yapılan geziler çerçevesinde gezi albümleri, dergiler ve yıllıklar, özel konularda yazılmış eserler için birçok sanatçı tarafından gravürler yapılmıştır. Thomas Allom, William Henry Bartlett, Giovanni Brindesi, Corneille Le Bruyn, Eugène Napoleon Flandin, Comte de Choiseul-Gouffier, Fauvel, Gaspard Fossati, Lean-Baptiste Hilair, John Fredrick Lewis, Melchior Lorrich, Anton Ignaz Melling, Michel François Préault, Count Amedeo Preziosi, Joseph Schranz (Sevim, 1996: 8-9), Sir Charles Fellows, Marquis Léon Emmanuel Simon Joseph de Laborde, Domingo Badia y Lebligh, Charles Texier, Pétr A. Tchihatchev, Joseph Pitton de Tournefort bu sanatçılardandır (Sevim, 1996: 6-7).

Özellikle, matbaacılıkta XIX. yüzyıl ve sonlarına kadar basımı yapılan kitaplarda yer alan resimlerin kaliteli reproduksiyonları için kullanılan gravür, bir baskı tekniği olarak günümüzde fotografer ya da tiftuk baskı (rotografer) şeklinde kullanılmaktadır. Metal, taş, tahta üzerine oyma tekniğini kullanarak yapılan ve kâğıda aktarılan sanat, yaygın bir şekilde yapılmaktadır. İnce detaylar kullanarak ve titizlik isteyen gravür, matbaacılık alanında da kullanılmaktadır.

Tahta, bakır ve taş, sanatçıların XX. yy'da eski ve yeni metinleri değerlendirmelerine olanak verdi. Pierre Bonnard, Maillol, Matisse ve Picasso gibi sanatçılar gravür çalışmaları yaptılar, Derain Pantagruel için renkli levhalar hazırladı. Femand Léger, Miro, Giacometti, André Masson, Fautrier, Vieira da Silva gibi ressamlar da baskı tekniği, sayfa düzeni, özellikle de gravürleriyle ilgi çeken kitapların oluşturulmasına katkıda bulundular.

Resim 2. İstanbul'da Bir Ev-1840 (M.J.M. Jouannin).

<http://www.arkofcrafts.com/tr/istanbul-evi-gravur> Erişim Tarihi: 04.02.2018

Fotoğrafın henüz icad edilmediği yıllarda, gravürlerle mekanların, duyguların ve yaşantılardan kesitlerin insandan insana, nesilden nesile aktarılması mümkün olmuştur.

Harf inkılâbı ile kapatılan Medresetü'l-Hattâtin'in (Ayverdi, 2005: 1977) devamı olan Şark Tezyini Sanatlar Mektebi'ne 1932 yılında sedefkârlık ve hakkâklık bölümleri açılmıştır (Derman, 2003: 342). Bu bölümde gravür çalışmaları yapılıyordu. Ancak, çalışmalar Batı'ya özgü gravürlerin kopya edilmesinden öteye gitmiyordu. Sonraki dönemlerde, tahta üstüne oyma resmin Turgut Zaim tarafından denendiği görülür. Güzel Sanatlar Akademisi'nin Resim Bölümü'ne Fransız ressam Léopold Lévy'nin atanmasından sonra, bir gravür atölyesi kuruldu. Gravür sanatının çeşitli tekniklerini İtalya'da incelemiş olan Sabri Berkel, yaptığı gravürlerle dikkati çekti. Önce gerçekçi bir anlayışta çalışan, daha sonra giderek soyut bir tutum benimseyen Sabri Berkel'i, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Eren Eyüboğlu ile Nurullah Berk, Ercüment Kalmık'm çalışmaları izledi.

Resim 3. Gravür, Bedri Rahmi Eyüboğlu.

<http://www.arkofcrafts.com/tr/bedri-rahmi-eyuboglu-gravur> Erişim Tarihi: 04.02.2018

Metal kazıları, tahta kazıları, linoléum kazılarını, litografiyi, bakır kazısını ve öbür teknikleri deneyen Aliye Berger, Mustafa Aslıer, Mustafa Plevneli, Fethi Karakaş, Gündüz Gölönü, Cemal Tollu, Muammer Bakır, Orhan Peker, Devrim Erbil, gibi birçok sanatçı, Türkiye’de gravür sanatının gelişmesine katkıda bulundular. Mustafa Aslıer, siyah-beyaz tahta ya da linoleum kazısında halk sanatına özgü motifleri üsluplaştırdı; daha sonra renkli gravürü de denedi; Fethi Karakaş, küçük çaplı gravürler ve litografiler yaptı. Muammer Bakır’ sa, tahta liflerine plastik bir değer kazandırmayı bildi. Gündüz Gölönü bakır kazılarında renk ögesini ön planda tuttu (Gravür Sanatı Nasıl Yapılır, 2013: 9. Paragraf).

1.1.2. Fotoğraf

“Fotoğraf kelimesi, Yunanca ışık anlamına gelen "photos" ve yazı anlamına gelen "graphes" kelimelerinden oluşmaktadır” (Fotoğraf Nedir. Tarih Yok: 1. Paragraf).

“Yunanca “*Photographie*” sözcüğünden, görüntüleri özel bir makine ile ışığa karşı hassas cam, kağıt gibi bir madde üzerine tespit etme işi ve usulüne fotoğraf denir” (Ayverdi, 2005: 976).

Fotoğraf, doğada mevcut gözle görülebilen maddi varlık ve şekilleri, ışık ve bazı kimyasal maddeler yardımıyla ışığa karşı duyarlı hale getirilmiş film, kağıt veya her hangi bir madde üzerine saptayan fiziksel ve kimyasal bir işlemdir. Fotoğrafçılık uluslararası bir dildir ve modern hayatta üçüncü bir göz vazifesi görür. Fotoğrafçılık bakmakla görmenin ayrı ayrı şeyler olduğunu kanıtlar. Fotoğraf bugünkü gelişme devrinde bir bilim ve diğer bilim kollarının da hiç şüphesiz ki en büyük yardımcısıdır (Fotoğraf Nedir. Tarih Yok: 1. Paragraf).

1.1.2.1. Fotoğrafın Tarihsel Süreci

“Fotoğraf makinesinin öncüsü sayılan karanlık kutunun, (Camera Obscura) Rönesans devri sanatçıları tarafından bulunduğu genel bir bilgidir. On yedinci yüzyılda ressamlar bu buluştan yoğun olarak yararlandılar” (Gümrükçü, Tarih Yok: 1. Paragraf).

“XIX. yüzyılın başlarında Thomas Wedgwood, beyaz bir deriyi gümüş nitrat eriyiğine batırarak üzerinde siyah mürekkep olan bir camın altına yerleştirdi. Işık gümüşü karartarak, negatif bir görüntü oluşturdu. Ancak, Wedgwood reaksiyonu durduracak, gümüşün kararmasını önleyecek bir yol bulamamıştı” (Gümrükçü, Tarih Yok: 3. Paragraf).

Fransız Louis Daguerre, fotoğrafın görüntüsünü netleştirmeyi amaçlar. 1839’un hemen başında, Daguerre’in yaptığı çağı için önemli bir adımdır. Dagerreyotipi adını verdiği fotoğrafik görüntü elde etmeyi başarır. William Henry Fox Talbot, Londra’daki Royal Society’de geliştirdiği kağıt üzerine fotoğraf yöntemini tanıtır. Daguerre ile aynı tarihlerde çalışmalarını sürdüren İngiliz William Henry Fox Talbot, görüntü elde etmede negatif-pozitif yöntemini ortaya çıkararak, aynı görüntünün birden çok baskısının yapılmasını sağlamıştır. 19 Ağustos 1839’da, Paris’de Louis Daguerre’in fotoğrafik

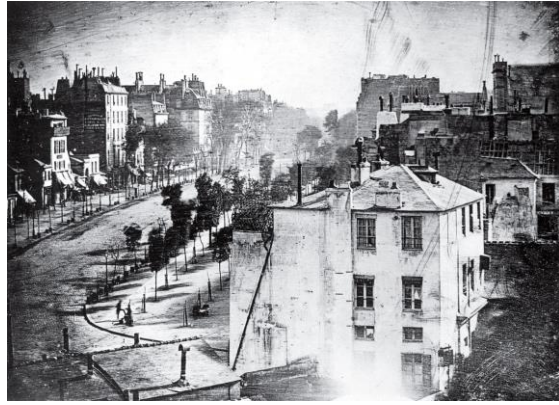
yöntemini açıklaması her şeyin başlangıcı olur (Fotoğrafın Tarihçesi, 2016: 1-31. Paragraf).

Londra Üniversitesi 1856'da müfredatına Fotoğrafçılığı da eklemiş, böylece yeni bir uğraş ve yeni bir sanat doğmuş oldu. Fotoğraf teknik olarak, pek çok nesnenin sınırsız şekilde görüntülenmesi, onların yakalanmasıydı. Bütün meslek alanlarına açıldı. Ressamların birçoğu yeni sanatı hemen benimsedi, bazıları resimlerinin ön çalışmalarında kullandı. Fotoğrafın ilk 20 yılında manzaralar, natüremortlar, belgesel fotoğraflar çekildi.

İngiliz fizikçi Richard Leach Maddox'ın 1871'de cam yerine jelatini kullanmayı başardı. Amerika ve Avrupa'da Brady, Nadar ve Etienne Carjat objektiflerini zamanın en iyi tanınan insanlarına çevirdiler. İngiltere'de Julia Margaret Cameron Fotoğrafçılık tarihinin en sıra dışı figürü, Viktorya döneminin kapris ve romans tadı veren allegorik manzara ve portrelerini üretti.

Fransız ressam Edgar Degas kamerayla özel açılar ve perspektifler elde edebileceğini buldu ve yeni buluşunu resimlerinde uyguladı.

1930'larda özgün Fotoğrafçılık moda olduğunda Fotoğrafçılar genellikle kendi bakış açılarını konularının seçiminde ifade ettiler; etkileyici bir manzara, aşıklar arasındaki sıcaklık, ekonomik buhranın sıkıntısını yüzünde yansıtan göçmen gibi konular üzerinde çalıştılar (Fotoğrafın Tarihçesi, 2016: 20. Paragraf).

Resim 4. Boulevard du Temple Louis Daguerre.

<https://www.khanacademy.org/humanities/becoming-modern/early-photography/a/daguerre-paris-boulevard>
Erişim Tarihi: 11.09.2018

Osmanlılar, fotoğrafın bulunduğunu ilk kez, 28 Ekim 1839 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinde okumuşlardır. Ceride-i Havadis'in 17 Temmuz 1842 tarihli sayısındaki haber ise şöyleydi: “*Beyoğlu’nda Mösyö Dager’in (Daguerre) talebelerinden Mösyö Kompa icrayı sanat eylemektedir.*” Beyoğlu’nda fotoğraf çektiği söylenen Mösyö Kompa’nın, Daguerre’in buluşunu pazarlamak için çeşitli ülkelere yolladığı adamlarından biri olduğu anlaşılıyor. 8 Haziran 1845 tarihli Ceride-i Havadis’te bu sefer, “Mösyö Naya adlı bir Fransız’ın Beyoğlu’nda açtığı fotoğrafhanede güneşe dahi muhtaç olmayarak karşısındaki adamın suretini birkaç saniyede çıkardığı” duyurulmaktadır.

Carlo Nava ve kardeşi Giovanni’nin fotoğrafhanesi Osmanlı İmparatorluğu’nda açılan ilk ticari stüdyoydu. İlk yerli stüdyo ise 1850 yılında Basile Kargopoulo tarafından Pera’da açıldı ve başarılı çalışmaları nedeniyle Kargopoulo, Sultan Abdülmecid’den “Padişah Hazretleri’nin Fotoğrafçısı” unvanı aldı.

Alman kimyacı Rabach’ın 1856’da Beyazıt’taki stüdyosunu, 1858’de Abdullah Biraderler satın almıştır. 1867’de Abdullah Freres olarak İstanbul ve Kahire’de yeni stüdyolar açmışlardır. Ünlü Abdullah Biraderler, saray fotoğrafçılığına kadar yükselmiş, çeşitli nişanlar ve Avrupa’daki sergilerde madalyalar almışlardır. Fotoğraf çektiren ilk Osmanlı padişahı olan Sultan Abdülmecid’in fotoğrafını da Abdullah Biraderler çekmiştir. Zamanla, saray çevresinin yanı sıra seçkinler ve özellikle azınlıklar fotoğrafa ilgi duymuşlar, böylece stüdyoların sayısı giderek çoğalmıştır.

Abdullah Biraderler, Aşil Samancı, Felix Bonfils, Adrien Bonfils, Guillaume Berggren, Pascal Sebah, Policarpe Joaillier, James Robertson, Felico Beato ve Andromenos dönemin ünlü fotoğrafçılarıdır ve stüdyolarının bazıları sahip değiştirmek suretiyle 1950’lere kadar varlığını sürdürmüştür. (Fotoğrafın Tarihçesi. www.serenti.org › fotoğrafın-tarihcesi, *Erişim Tarihi: 05. 09. 2018 Erişim Saati: 21:20*)

Abdullah Biraderler’in, çektiği fotoğrafların üzerine “Abdullah Freres Photo” ifadesini yazdıkları görülür. Büyük titizlik gösterilerek basılan bu fotoğrafların kalitesi, günümüzde dahi hayranlık uyandırmaktadır. (Fotoğrafın iyisi İstanbul’da. <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=461>, *Erişim Tarihi: 01. 02. 2018 Erişim Saati: 11:00*)

Resim 5. Dolmabahçe (Abdullah Biraderler(Freres)).

Resim 6. İstanbul-1870'ler (Basile Kargopoulo).

Resim 7. Anadolu Hisarı (Abdullah Biraderler (Freres).

Özellikle II. Abdulhamid'in bizzat fotoğraf sanatıyla ilgilenmesi ve fotoğrafı belgesel bir araç olarak kullanması önemliydi. Osmanlı topraklarına getirilen fotoğraf makinesi sanat çevrelerinin ilgi odağındaydı. Bu topraklarda kurulan ilk sanat okulu olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurucusu Osman Hamdi Bey'in, açılış gününde akademi hocalarıyla Kargopoulo Stüdyosu'nda çektikleri fotoğraf, önemli bir belgedir (Ürekli, 2009: 94). Yine Osman Hamdi'nin, dönemin fotoğrafçılarından Sebah & Joaillier ile olan tanışıklığı, resim yaparken fotoğraftan büyük ölçüde faydalanmasına sebep oldu. (www.msgsu.edu.tr/tr-TR/tarihce/123Page.aspx)

II. Abdülhamid döneminin fabrika, gemi, resmi yapılar, askeri birlikler, cami, mescit, köprü ve yabancı konuk ile kurullarının fotoğraflarıyla hazırlanan yüzlerce albüm değerli belgelerdir. (Bu albümler bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır)

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış süreci ve yaşanan savaşlar Türkiye'deki fotoğraf çalışmalarını aksatmış ve Batı'daki fotoğrafla ilgili gelişmeler takip edilememiştir. Ancak, bu alanda 1930'larda yeniden bir canlanma başlamıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk fotoğraf sergisi 1929'da İzmir'de açılmıştır (Cumhuriyet Yıllarında, 2016: 3. Paragraf).

Osmanlı İmparatorluğu'nun parlak dönemlerini geride bırakarak gerileyişinin çöküşe dönüşmesi; kültürel kimliğinden uzaklaşarak, sosyo-ekonomik ve politik açıdan zayıflama sürecine girmesi sonucu toplumsal yenilik arayışlarıyla Batı'ya yönelmesi, Batı'nın kültürel, bilimsel ve teknolojik yaşamıyla iletişim kurma çabası 19. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. Sanayi-i Nefise Mektebi, kültür ve sanat alanında "aydınlanma" düşüncesinin Osmanlı dünyasına taşındığı bir hareket olarak, Avrupa eğitim geleneğinin unsurlarını taşıyan sanat okullarının ilki ve öncüsüdür.

Ancak, Güzel Sanatlar Akademisi'nde fotoğraf eğitiminin ilk örneklerine 1938 yıllarında rastlanmaktadır. Ayrıca Akademi bünyesinde, zamanın Akademi müdürünün talimatı ile ilk fotoğraf derslerini 1938 yılında Zeki Faik İzer başlatmıştır. Zaman içinde kesintilere uğrayan fotoğraf dersleri, Grafik Bölümü bünyesindeki fotoğraf atölyesinde 1962 yılında Cafer Türkmen tarafından yeniden başlatılmış ve 40 yılı aşkın, onun tarafından sürdürülmüştür.

Aynı yıllarda İDGSA'nde Bölüm Başkanı Sabih Gözen, Şinasi Barutçu, Vedat Ar, Baha Gelenbevi ve Kemal Baysal ile birlikte hazırladığı proje ile Fotoğraf Bölümü açmayı planlamış ve hazırlıkları başlatmış olsa da bölüm kurulamamış ancak yardımcı fotoğraf dersleri kesintiye uğramadan devam etmiştir.

"1978 yılında zamanın Akademi Müdürü Sadun Ersin ve Yüksek Dekoratif Sanatlar Bölüm Başkanı Erdoğan Aksel, Fotoğraf Enstitüsü kurma kararı alırlar. Dönemin önemli fotoğrafçıları; Şahin Kaygun, Gültekin Çizgen, Sabit Kalfagil ve Akademinin kadrolu öğretim elemanları ile Enstitü'nün kuruluş çalışmalarında yer alırlar. Ayrıca Sami Güner, Ersin Alok, Haluk Doğanbey, Güler Ertan, Moris Maçoro, Halim Kulaksız ve bazı meslek adamları kuruluşa katkıda bulunurlar" (Fotoğraf Bölümü Tarihçe, Tarih Yok: 4. Paragraf).

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. GRAVÜRLER VE FOTOĞRAFLARDA TARİHİ TÜRK EVLERİ

Türkiye'nin kültür mirasının en önemli varlıkları arasında yer alan eski evlerimiz, Anadolu'nun binlerce yıllık geçmişine şahitlik etmektedirler. Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden önceki hareketli dönemlerde geliştirmiş oldukları mekân düşüncesinin bütünüyle ele alınması ayrı bir konunun gereğidir. Son zamanlardaki araştırma ve yayınlarla Türk mimarisinin Anadolu'daki gelişmesinin köklerinin İran'dan Doğu Türkistan'a kadar olan bölgede, Türklerin meydana getirdiği ve geliştirdiği mimarinin esaslarıyla sıkı sıkıya bağlı olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir (Altun, 1988: 7). Cami, medrese, kervansaray ve kümbet gibi anıtsal diğer mimari türlere göre, konutların daha dayanıksız malzemelerle inşa edilmiş olmaları ve sahiplerinin ihtiyaçlarına göre sürekli yenilemeleri, bu alandaki gelişmeleri düzenli şekilde takip etmemize imkan vermemektedir. Onun için Anadolu öncesinde olduğu gibi, Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra da ne tür evler yaptıklarını ve bunların özelliklerini tam olarak bilemiyoruz (Sayan, 1997: 2).

Anadolu mirası içinde geliştirilmiş olan Türk evi kavramının belki de en ilginç yanı, üzerinde yaşanılan toprakların, değişik özelliklerine kolayca uyum sağlayabilmiş olmasıdır. Üzerinde yaşanılan doğa, hiç kuşkusuz, orada gelişen her türlü düşüncüyü, çok önemli ölçüde etkilemektedir. Anadolu'da bu özellikler olağanüstü çeşitlilikte ve zenginliktedir. Anadolu'nun doğal özellikleri çok büyük değişiklikler göstermektedir. Böylesine doğal değişikliklerin bir arada bulunması, Anadolu'da geliştirilen yeni bir mekan düşüncesini, onun biçimsel yapısını ve çevreye uyumunu doğrudan ve güçlü bir şekilde etkilemiştir. Bu doğal değişiklikler, ortaya çıkan yeni mekan düşüncesinin genel kuruluşundan, malzemesine kadar çok geniş ölçüde etkili olmuştur. Kuzey Anadolu'nun ahşap kullanımına dayanan yapı düşüncesi yanında, Orta Anadolu'nun taş ve kerpiç yapı geleneği örnek olarak gösterilebilir (Küçükerman, 1995: 30). Türk evi kimliğinin oluşumunda Anadolu'nun zengin mirası, iklim, arazi yapısı, malzeme, ekonomik şartlar ve kültür diğer etkili sebeplerdir.

Türk evlerinin ferahlık verici geniş odaları, her yandan gün ışığını alabilecek, yazın sıcaklardan, kışın soğuklardan koruyacak biçimde yapılmış, açılır-kapanır pancurları

kışın soğuşunu içeriye birden almayacak sağlıklı bir yaşam için hesap ve özenle yapılmıştır (Ataman, 1997: 134).

Tarihi Türk evleri, belirli ihtiyaçlara göre, genellikle ortak bir plan anlayışının ve zevk üstünlüğünün örnekleridir. Eski ev, konak ve yalılar, modern yapı sanatında ilham kaynağı olabilecek niteliktedirler. Eski yapı şeklinin, modern barınak fikriyle bağdaşması, özellikle büyük kentlerdeki insan sayısının durmadan çoğalması, yerleşme merkezlerinin bu ihtiyacı karşılayacak yapı düzeniyle doldurulması gibi zorunluluk gösteren durum karşısında, hiç olmazsa tarihi ve estetik değer taşıyan ev, konak ve yalıların korunması, tarihe, geleneklere ve kutsal sayılan varlıklara ve bunları bırakıp gidenlerin aziz hatıralarına saygılı olmanın bir gereği sayılmalıdır. Geniş alanları kaplayan bahçeler ve korular içinde yapılmış tarihi ev, konak, köşk tipleri dışında, mahallelerde eski Türk evleri, birbirinin görüş ufkunu kapatmayacak bir yapı biçimi, Anadolu'nun birçok yerinde ayakta kalabilmiştir (Ataman, 1997: 131). İstanbul başta olmak üzere, Anadolu'nun her yerinde karşımıza çıkan Türk ev mimarisi ressamlar, gravür ve fotoğraf sanatçıları için de birer konu teşkil etmiştir. Tarihi Türk evlerinin bulunduğu mahalle ve sokaklar sanatçılar tarafından betimlenmiştir. Özellikle 18. ve 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına seyahat eden Batılılar'ın gravür ve fotoğraflarında bu hususu görmek mümkündür. Ayrıca, Sultan Abdulhamid döneminde hazırlanan fotoğraf albümleri döneminin İstanbul'u için önemli bir hazine niteliğindedir.

Resim 8. İstanbul Gravürü, GOUFFIER-1822

<http://tr.travelogues.gr/collection.php?view=120> Erişim Tarihi: 15.09.2018

Resim 9. Soğukçeşme Sokağı ve Ayasofya İmareti Kapısı
(Sultan Abdulhamit Arşivi).

Resim 10. İstanbul-1850'ler (Thomas Allom).

2.1.1. Tarihi İstanbul Evleri

İstanbul tarihçilerinin İstanbul'dan, ilk Türk veya Müslüman kenti, diye söz etmeleri yersiz değildir. İslam kentlerine özgü başka bazı özellikler, İstanbul için de söz konusudur. Kentin toplumsal açıdan tanımlanan biriminin mahalle, merkezinin de cami olması bu ortak özelliklerden biridir (Kuban, 1996: 192). Batılı bir seyyah şehir dokusunu şöyle tasvir ediyor; "İstanbul'da, büyük bir imparatorluğun payitahtı belli olur ve insan buna bütün ihtişamı içinde hayran kalır. Her tarafta, duyguları esrarlı bir musikî gibi okşayan ve zihni sevimli hayallerle dolduran bir beyazlık, zarif bir mimari, bir su şırıltısı, serin bir gölge vardır. Bu sokaklardan geçerek selâtin camilerin yükseldiği büyük meydanlara gelince bu heybetli kütlelerin önünde şaşırıp kalır insan" (De Amicis, 1993: 37). Eski İstanbul hayatını tüm ayrıntılarıyla ilk kez yayın hayatına taşıyan Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'dir. Özellikle, XIX. yüzyıl merkez alınarak mahalle hayatından saraya kadar geniş bir yelpaze içinde eski İstanbul hayatına dair bilgilerden oluşan yazılar, sonradan kitap haline getirilmiştir. (Geniş bilgi için bkz., Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2001) Pek çok yaşam ilkesi dine bağlı olarak düzenlenmiştir. Fakat tarihsel, etnik, topografik, ya da jeopolitik açıdan tanımlanabilecek ve ancak bu bağlamda anlaşılacak başka ilkeler de bu yeni İslam-Türk kentinin gelişmesini yönlendirmişlerdir (Kuban, 1996: 193).

İstanbul'da XVII. yüzyıla kadar saraylar dahil, cami ve benzeri kamu yapılarının anıtsal mimarisi ile konut mimarisi arasında açık bir ölçek farkından söz edilebilir. Osmanlı başkentinin anıtsal mimarisinin arka planında iki asırdan fazla süren Bursa ve Edirne tecrübesi vardı. Mimar Sinan'ın yapıları zaten var olan gelişmiş bir kubbeli yapı tekniği ve mimari dil üzerine temellenmişti. Buna karşın konut kavramı ve inşaat tekniği son derece zayıftı. İstanbul'da konut kavramının gelişimi anıtsal mimarinin gerisindeydi. İstanbul ve Anadolu'da Türk konut mimarisi, tipik örnekleriyle beraber 16. yüzyıldan sonra gelişmeye başlamıştır (Kuban, 1996: 275).

Batılı ressamın çarpıcı bir anlatımla betimledikleri Haliç ve Boğaz kıyılarındaki büyük konakların en olgun örnekleri, Türk konut mimarisinin en yaratıcı dönemlerinden olan Lale Devri'nde, gerçekleştirilmiştir. İlk değişimin bezemede başladığı söylenebilir.

Sa'dabad'ın rekonstrüksiyon planlarında, sarayın Harem bölümünde, tipik Anadolu hayat evlerinin klasik planının uygulandığı görülmektedir (Kuban, 1996: 275).

İstanbul'un konut yapıları tarihini, günümüze gelen örnekler üzerinden yazmak zordur. Lale Devri'nden bu yana kentin fizyonomisi ve konutlara uygulanan üsluplar defalarca değişmiş, yapı malzemesinin doğasına olduğu kadar, Osmanlı toplum yapısının özelliklerine de bağlı olarak, kentin ünlü konutları ve evleri yüzyıllar içinde birkaç kez tümüyle yok olmuştur. Ancak, 18. yüzyıldan başlayarak yabancı ressamların resimlerinden ve 19. yüzyılın ilk yarısından sonra fotoğraflardan ve gezginlerin betimlemelerinden, nihayet bugüne kalmış birkaç örnekten bu büyük ev geleneğinin fizyonomisi konusunda oldukça ayrıntılı bilgi sahibiyiz (Kuban, 1994: 233).

İstanbul'un ahşap mimarisi, kendine özgü bina biçimi, getirdiği yaşam tarzıyla hemen bütün Makedonya, Bulgaristan, Ege, Karadeniz ve Anadolu'da yaygındı. Çevreye göre, yer yer yapı malzemelerinde farklılıklar görülürdü (Ortaylı, 2000: 29). İstanbul, büyük bir imparatorluğun başkenti ve Avrupa'nın en büyük kentlerinden biri olarak her dönem önemli bir kent olmuştur. Ekonomik, kültürel ve mimari bakımdan çok değerli yapılara sahiptir. Özellikle ahşap evleri, köşkleri, sarayları ve yalıları görülmeye değer konut mimarisinin örnekleri arasındadır. Ancak, Sultanlara ait birkaç taştan yapılmış yapı kalıntıları dışında, 16. ve 17. asırdan kalma hiçbir ev örneği günümüze gelememiştir (Kuban, 1996: 259). İstanbul'un simge yapılarından, tarih ve çağdaş yaşam arasında bir örnek olan, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Boğaziçi'nin en eski yalısıdır (Sözen, 1999: 222). 17. yüzyılın ilk yarısında Sultan IV. Murat'ın Emirgâne Han'a armağan ettiği yöre ve bahçeler Emirgân adıyla anılmaya başlar. 19. yüzyılın ikinci yarısında Mısır Hidivi İsmail Paşa köşkler ve bakımlı bahçelerle donatır buraları. Boğaziçi sırtını kuşatan kuru, kıyıda bir yalıyla noktalanır. Şerifler Yalısı, bu kıyının en eski yalısıdır (Sözen, 1999: 220). İstanbul'un kent imgesi, dünyanın belleğinde denizle birlikte oluşmuştur. İstanbul 1960'lara kadar, 2600 yıl süren bu deniz kenti karakterini korumuştur. Yalı ise bu deniz kentine Türklerin getirdiği bir yaşam simgesidir (Kuban, 1994: 416).

Resim 11. Hacı Ahmet Bey Yalısı, Kadir Aktay-1993.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 7, s. 420, 1994 İstanbul.

Bütün bu gelişmeler içinde, taşrada veya İstanbul'da, Türk konut mimarisinin en önemli ögesi, bütün araştırmacılarca vurgulandığı gibi, "Türk odası" dediğimiz bağımsız yaşam ünitesidir. Oturmak, uyumak, yemek yemek, misafir kabul etmek gibi bütün etkinlikler için kullanılan bu bağımsız plan ünitesi, çok işlevliliği, ona uygun düzenlemesi ve hayatlı evde doğrudan dışarıya açılan konumu ile bir çadıra benzetilmiştir (Kuban, 1994: 230).

Cumhuriyet dönemi konut mimarisinin en önemli farklılığı ise ahşabın, ekonomik nedenler ve yasal zorlamalarla terk edilmesidir. Bu bütün bir yapı geleneğinin ortadan kalkmasına neden olmuş ve İstanbul'da kâgir yapı geleneğini uzun zamandan beri sürdüren Rum ve Ermeni ustalar, tuğla kâgir alanında başlıca teknisyenler olarak kalmıştır (Kuban, 1994: 233).

Resim 12. Tarihi İstanbul Evleri.
KUBAN Doğan, (1994) “Yahılar”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları,C. 1-8, İstanbul.

Resim 13. Tarihi Türk Evi-Selanik.

<https://isteaturk.com/g/icerik/Selanik---Ataturk-Evi-/1442> Erişim Tarihi: 21.12.2018

2.1.2. Tarihi Safranbolu Evleri

Safranbolu'nun en eski adı, **Paflagonya'daki Hadrianopolis** olarak bilinmektedir. Safranbolu 1196 tarihinde Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın oğlu Muhiddin Mesut Şah tarafından fethedilmiştir (Emecan, 2008: 481). Bölgeye zaman zaman Türkmenler göç ettirilmiş, buranın asıl büyümesi Türkmen beyliklerinin hâkimiyeti devrinde olmuştur. Safranbolu en zengin olduğu zaman Osmanlı Devleti zamanıdır. 17. yy da, İstanbul-Sinop kervan yolunun önemli bir konaklama merkezi haline gelmiştir (Safranbolu Evleri, Tarih Yok: 1. Paragraf).

Safranbolu evleri, Karabük iline bağlı Safranbolu ilçesinde, 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı kent yaşamının ve tarihi dokunun günümüzde korunduğu bir ilçedir. **UNESCO** tarafından Dünya Kültür Mirası listesine alınmıştır. Safranbolu evleri Türk kültürünü aile yaşantısını günümüze aktaran özgün yapıtlardandır.

Birbirinin görüşünü kapatmayan Safranbolu evleri konak tarzında, ekonomik durumu yerinde olan ailelerin kaldığı evlerdir. Taşlarla örülü sokaklar genelde iki ya da üç katlı evlerden oluşur. Safranbolu evleri ahşap çatkılı, taş ve kerpiç örgülü duvarlara sahip olup beyaza boyalıdır.

Resim 14. Safranbolu Evleri, Ayhan Turhan 1999.

Safranbolu, coğrafi konumu ile geleneksel Türk evi fiziksel çevresi içinde kalır. Ulaşım imkânlarının sınırlı olması nedeniyle geleneksel yaşamını diğer bölgelere oranla daha sıkı dolayısıyla daha uzun süre korumuştur. Kapalı ekonomisi ve üretimi rahat bir yaşam sağlamıştır. Kent olağanüstü ilginç bir topografya üzerine kurulmuştur. Yerleşmeler de topografya ile çok iyi bir uyum içindedir.

Ev tasarımında tarihi gelişime bağlı kalınarak çevre verilerine tam olarak karşılık verildiği görülür. Ayrıca kapalı ekonomi ve geleneksel yaşam biçimi tasarımın her aşamasında karşılığını bulur. Böylece eylemlerden biçimlere ulaşan bir yaklaşım doğar. Yaratılan çevre tümüyle yaşayış biçimi ve fiziki çevresi ile uyum içindedir (Günay, 1989: 264).

Resim 15. Safranbolu Evi, Ayhan Turhan, 1999.

Safranbolu gibi kentler, eskinin doğa-insan-ev ilişkisinin nasıl çözümlenmesi hususunda bizlere doğru yolu gösterebilir. Sokak düzeni, sokak-ev, sokak-çarşı ilişkileri, parseller, yoğunluk, komşuluklar, mahalleler örnek olabilir. Biçim, malzeme, doku, renk, zıtlık, hareket, ton, egemenlik, tekrar, denge gibi sanat ilkelerinde eskiden faydalanabiliriz.

2.1.3. Zile Evleri

Tokat iline bağlı Zile, Zile ovasının ortasında yükselen höyüğün üzerinde ve çevresinde kurulmuş Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biridir.

“Tarihi yapıların bulunduğu eski kentsel doku, büyüklü küçüklü 15 mahalleyi, Osmanlı, Selçuklu, Beylikler dönemlerine ait anıtsal yapıları ve ticaret hayatının gerçekleştiği çarşı bölgesini kapsamaktadır. Zile evleri, Amasya Caddesi'ndeki geleneksel dokuyu oluşturmaktadır. Amasya Caddesi geçmişte Tokat-Amasya yol güzergâhında bulunan bir caddeydi. Eski Amasya yolu üzerinde bulunan bu evler özgün tarihi dokusunu bozmadan günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. Ancak bakımsızlık ve terk edilme bu evler için tehdit unsurudur. Önceleri bu evlerde gelir seviyesi yüksek ailelerin oturduğu bilinmektedir. Ancak ev sahipleri evleri bırakıp büyük kentlere ya da yeni yapılan binalara taşınmaları sonucunda, evler düşük gelirli olan kiracılara verilmiştir ya da satılmıştır. Bu süreç ise evlerin eskimesini ve yıpranmasını hızlandırmıştır. Pek çok kente göre daha bakımlı ve boş ev sayısı az olan bu sokaktaki evler, içinde yaşayanlar tarafından ayakta tutulmaya çalışılıyor. Birkaçını da Zile Belediyesi'nin koruma altına aldığı” bilgisine yapılan akademik çalışmalardan öğrenmekteyiz (Akın ve Seçkin, 2011: 1-6).

Resim 16. Tarihi Zile Evleri.

https://www.researchgate.net/.../267266442_TARIHI_AMASYA_CADDESİ_UZERİ...

Erişim Tarihi: 09. 06. 2019

Zile Evleri'nde odalar, Türk Evi odasının tüm özelliklerine sahiptir. Sedir, ocak, dolap, yüklük, sergen ve lambalık odalarda mevcuttur. Ahşap işçiliğin tavan ve dolaplarda güzel olduğu örneklerini görmek mümkündür.

Evlerin yapım tekniği ahşap karkas, taşıyıcı direkler üstüne yatay olarak atılan ahşap kirişler üzerinde kurulan çatma sistemiyle inşa edilmiştir. Hemen hemen tüm yapılarda dolgu malzemesi olarak kerpiç kullanılmıştır. Birkaç örnekte üst kat duvarlarında bağdadi çatki kullanılmıştır.

Evler Türk Evi plan şemasını yansıtır. Evlerdeki plan özellikleri nispeten korunmuştur ancak bazı evlerde ciddi bozulmalar vardır. Evler yapısal ve strüktürel olarak kendilerini taşıyamayacak kadar çok deforme olmuştur.

Cephelerde ilginç çıkmalar mevcuttur ve bu çıkmalar tipolojik bir sınıflandırmaya tabi tutulamayacak kadar çeşitlilik gösterir. Tamamen sokak sınırına uygun olarak organik çıkmalar yapılmıştır. Cephelerde pencere düzenleri oldukça değiştirilerek özgünlüğü etkilemiştir (Akın ve Seçkin, 2011: 6).

Kültür ve mimarlık tarihimiz açısından büyük önemi olan Zile evleri, özenle korunmalı ve geleceğe taşınmalıdır.

Resim 17. Zile Evi.

https://www.researchgate.net/.../267266442_TARIHI_AMASYA_CADDESİ_UZERİ..., Erişim Tarihi: 09. 06. 2019

2.1.4. Odunpazarı Evleri

Eskişehir'in Odunpazarı semti kentin güney kesimindeki tepelerin üzerine kurulmuştur. Osmanlı şehir anlayışını koruyan kent, kıvrımlı yolları, çıkmaz sokakları, ahşap süslemeli bitişik düzenli, cumbalı evleri ile örf, adet ve geleneklerini koruyarak bir bütün olarak günümüze kadar gelmiştir.

Odunpazarı'nda Türk mimarisinin özelliklerini yansıtan birçok ev bulunmaktadır. Dar sokakların iki yanına sıralanan evlerin bazıları bembeyaz duvarlarının arasında kahverengi çerçeveleri ile bir tablo gibi görünmektedir. Bazı evler ise çivit mavis, kiremit kırmızısı görünümleri ile farklı renklerde karşımıza çıkmaktadır.

Odunpazarı Belediyesi'nin Odunpazarı Evleri'ni Yaşatma Projesi bu tarihi ve kültürel mirasın dünyaya tanıtılması açısından önemlidir. "UNESCO Dünya Miras listesinde yer alan ve bu proje kapsamında öncelikle tarihi Odunpazarı evlerinin yoğun olarak bulunduğu 30 sokakta 300 evin restorasyonu ve aslına uygun yapımı gerçekleştirilmiştir. Tarihi Odunpazarı evi ve konakları farklı bir kimliğe sahiptir. Hafız Ahmet Efendi Konağı bunlardan biridir" (Odunpazarı Evleri, Tarih Yok: 2. Paragraf).

Resim 18. Odunpazarı Evleri.
<http://odunpazarı.bel.tr> erişim Tarihi: 17.09.2019

19. yüzyıl ahşap sivil mimarının tipik örneği olan Odunpazarı evleri, Safranbolu, Kastamonu, Göynük, Mudurnu, Taraklı, Beypazarı gibi yerleşim merkezleriyle benzerlikler göstermektedir.

“Evler, Osmanlı dönemi kent mimarisinin önemli özelliklerini barındırmaktadır. Evlerin sokağa bakan cepheleri çıkmalı, konsolludur. Hem yaşam alanı hem de ailenin ekonomik faaliyetine uygun biçimde tasarlanan evlerde genellikle alt katta mutfak, ahır, çamaşırılık veya depo bulunurken aile, yaşamını üst katlarda sürdürmektedir. Zamanında yüklük olarak kullanılan bu dolaplar ahşap işçiliğinin güzel örnekleridir.

Odunpazarı evleri genellikle iki tip olarak yapılmıştır. İlk tip konutların girişleri sokaktan, bahçeleri arkadadır. İkinci tip evler ise bahçeler önde, evler bahçe içinde olacak şekilde bir, iki veya üç katlı olarak yapılmışlardır. Konutlar genelde bir sofa ve etrafındaki odalardan oluşmaktadır. Çok katlı konutlarda zemin kat, mutfak, depo gibi servis hizmetlerine ayrılmış olup, yaşam üst katta sürmektedir. Evlerin ön cephelerindeki iki tarafa bakan pencere köşe odası, diğer odalardan daha büyük ve daha önemlidir” (Odunpazarı Evleri, Tarih Yok: 2-5. Paragraf).

Resim 19. Odunpazarı Evi
[http://: odunpazarı.bel.tr](http://odunpazarı.bel.tr) erişim Tarihi: 17.09.2019

2.1.5. Erzurum Evleri

Erzurum, Türkiye'nin doğusunda, Erzurum ovasının güneydoğu kenarında, bu ova ile Palandöken dağının birleştiği yerde kurulmuştur. Şehrin bilinen ilk adı, Doğu Roma İmparatoru II. Theodosios'a izâfe edilen Theodosiopolis'tir. Selçuklu şehrin adı Erzenü'r - Rum, Erzen - i Rum ve Erz - i Rum şeklinde yazılmıştır (Küçük, 1995: 321).

Özellikle, XIV. yüzyılda, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmen grupları arasında çıkan uzun savaşlar yüzünden şehrin harap olduğu bilinmektedir (Yaşantı, 2019: 287). 1514 yılında şehir Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra ancak Kanunî devrinde imar edilmeye başlanmıştır. 17. ve 18. asırdan sonra da yayılıp gelişmeye başlamıştır. Ancak, 1828 yılındaki Rus işgaliyle kentin gelişmesi durmuştur (Karpuz, 1993: 7).

Erzurum'un ahşap hatıllı taş mimarisi, Kuzey Doğu Anadolu'nun Güney Kafkasya ve Dağıstan ile benzerlik gösterir (Kuban, 1995: 227). Kalın taş duvarlara sahip olan tarihi evler ahşap tavan ve toprak dam ile örtülüdür. Genellikle çift katlı planlanmışlardır; ancak

fakir halkın yaşadığı tek katlı basit evlere de rastlanmaktadır. Çoğunun kapalı birer avlusu vardır ve esas yaşama mekânı olarak planlanan zemin katta ahır, tandirevi, merak gibi mekânlar bu avluya açılır. Tandirevi genellikle, “kırlangıç örtü” adıyla anılan bindirme ahşap hatıllarla oluşturulmuş kubbeyi andıran bir örtü ile örtülüdür (Ünal, 1995: 329).

Erzurum evlerinin mimarisi, öncelikle iklime bağlı, geleneksel yapı tiplerinden oluşmuştur. Şehrin deniz seviyesinden ortalama 1850 metre yükseklikte bulunması, dağların kuşattığı ovanın güneyinde kurulmuş olması, uzun ve soğuk geçen kışlarla sıcak ve kısa süreli yazlar, kısa süren bahar, yapılaşmada ve ev mimarisinde belirleyici rol oynamıştır (Kurşun ve Kahraman, 2006: 109). Bu koşullara karşı, Erzurum evleri yüzlerce yılın deneyimiyle en korunaklı mekânları sağlayan, tüm yönleriyle yörenin yaşam ortamına uygun, eşsiz özellikler ve yapısal ustalıklar taşıyan, gerçekten Erzurum için üretilmiş evlerdi. Erzurum kent dokusunda Urartu (Lloyd, 1998: 105), Bizans, Selçuklu, ve Osmanlı dönemlerinin izlerini görmek mümkündür (Andaç, 2010: 189).

Resim 20. Erzurum Evi.

Erzurum evleri, esas olarak Türk ev mimarisine uyan fakat kendine has özellikleri bulunan bir konut türü olarak ortaya çıkmıştır. Doğu Anadolu'nun soğuk iklimi çoğunlukla iki katlı olan evlerin zemin katları esas hayatın geçtiği alan haline getirmiştir.

Zemin katta çoğunlukla kadınların yaşadığı, yemek pişirdiği tandır evine kışlık odalar açılmaktadır. Avlu-taşlık kapalı bir mekan haline gelirken üst katta sofa küçülmüş ve önemini yitirmiştir. Bu bakımdan Erzurum evleri sofasız, iç avlulu ve tandır evli yeni plan tipini oluşturmuştur. Evler, bu plan farklılığının dışında, yaşama alanları, süsleme özellikleri bakımından, Türk evinin diğer bölgelerdeki örnekleriyle benzerlik göstermektedir Öztürk ve Çolak, 2012: 161).

Erzurum evlerinin en eskisi XVIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. XVIII. yüzyılda inşâ edildiği bilinen beş civarında eve karşılık otuz kadar evin XIX. asra tarihlendiği görülmektedir. XX. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen nitelikli ev sayısı altı yedi kadardır (Ünal, 1995: 330).

Karakteristik Erzurum evlerinin kayıt altına alınmış, Zırnıklı Vehbi Bey Evi, Dursun Akal Evi, Ahıskahılar Evi, Semih Bey'in Evi, Kadıhafizoğulları Evi, Cevat Dursunoğlu Evi, Refik Dinler Evi, Hanağasıgilin Evi, Modoğlu Avni Bey'in evi, Kobazagillerin Evi, Avni Bölen Evi, Avni Bey'in Evi, Muratoğulları Evi, İ. Yerdelen Evi, Hacı Kazım Bey'in Evi, Narmanlıoğlu Evi, Kemal Alkur Evi, Kami Elverdi Evi, Solakzade Müftü Evi, S. Narmanlı Evi, Alemdarların 1. Evi, Abdülhamit Bey'in Selamlığı, Abdülhamit Bey'in Haremligi, Ali Bayram Evi, Yaşar İkizler Evi, Niyazi Güngörmez Evi, Seyfullah Ağa Evi, Alemdarların 2. Evi, Faik Albayrak Evi, İ. Hakkıoğulları'nın Evi, Reşit Keki Evi, Mısırlı Mehmet Efendi Evi, Salih Efendi Evi, Rıza Avcı Evi, Canip Müceldili Evi, Yzb. A. Fahri Evi, Fizyo Baba'nın Evi, Hanbeyoğlu Evi, Nusret Gedik Evi ve Saip Efendi Evi örnekleridir (Karpuz, 1993: 10-11).

Tarihi Erzurum evlerinin bulunduğu mahalle ve sokaklar, 1980'lerde sonra hızlı bir yapılanmaya gitmiştir. Tarihi doku tamamen parçalanmıştır. Eski evler merkezi kesimde ve iç kale civarında bulunmakla beraber, bugün birkaç onarım görmüş evin haricindekiler yıkılmıştır.

Resim 21. Erzurum Evi.

2.2. TARİHİ TÜRK EVLERİNİ ÇALIŞAN FOTOĞRAF SANATÇILARI

2.2.1. Ara GÜLER

Ara Güler, uluslararası üne sahip, seçkin fotoğrafçılarımızdan biridir. 16 Ağustos 1928'de İstanbul'da doğdu. Lisedeyken film stüdyolarında sinemacılığın her dalında çalışırken Muhsin Ertuğrul'un Tiyatro Kurslarına devam etti, yönetmen veya oyun yazarı olmak istiyordu. 1950'de Yeni İstanbul Gazetesi'nde gazeteciliğe başlarken aynı zamanda İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne devam etti.

1958'de Time-Life, Paris-Match ve Der Stern dergilerinin yakın doğu foto-muhabirliği görevlerini üstlendi. 1954'de Hayat Dergisi'nde fotoğraf bölüm şefi olarak çalışmaya başladı.

1953'de Henri Cartier Bresson ile tanışarak Paris Magnum Ajansı'na katıldı ve İngiltere'de yayımlanan "Photography Annual Antalojisi" onu dünyanın en iyi 7

fotoğrafçısından biri olarak tanımladı. Aynı yıl Amerikan Dergi Fotoğrafçıları Derneği (ASMP)'ye tek Türk üye olarak kabul edildi.

1962'de Almanya'da çok az fotoğrafçıya verilen "Master of Leica" ünvanını kazandı. İsviçre'de çıkan Camera dergisinde kendisine özel bir sayı ayırdı. 1964'de Mariana Noris'in ABD'de basılan "Young Turkey" adlı yapıtında fotoğrafları kullanıldı. 1967'de Japonya'da çıkan "Photography of the World" antolojisinde Richard Avedon ile birlikte bir dizi fotoğrafı yayınlandı. 1967'de Kanada'da açılan "İnsanların Dünyasına Bakışlar" sergisinde, 1968'de New York Modern Sanatlar Galerisi'nde düzenlenen "Renkli Fotoğrafın On Ustası" adlı sergide; aynı yıl Almanya'da, Köln'de Fotokina Fuarı'nda yapıtları sergilendi. 1970'de "Türkei" adında fotoğraf albümü Almanya'da yayımlandı. Sanat ve sanat tarihi konularındaki fotoğrafları ABD'de Time-Life, Horizon ve Nesweek kitap bölümlerince ve İsviçre'de Skira Yayınevi tarafından kullanıldı. 1971'de Lord Kinross'un "Hagia-Sophia" (Ayasofya) kitabının fotoğraflarını çekti.

Yine Skira yayınevinde Picasso'nun 90. yaş günü için yayımlanan "Picasso Metamorphose et unite" adlı kitap için Picasso'nun foto-röportajını yaptı. 1972'de Paris Ulusal Kitaplıkta sergisi açıldı. 1975'de ABD'ne davet edildi ve birçok ünlü Amerikalının fotoğraflarını çektikten sonra "Yaratıcı Amerikalılar" adlı sergisini dünyanın birçok kentinde sergiledi. Yine aynı yıl Yavuz zırhlısının sökülmesini konu alan "Kahramanın Sonu" adlı bir belgesel film çekti (Güler, 1994: 192).

İsmet İnönü, Winston Churchill, Indira Gandhi, John Berger, Bertrand Russel, Bill Brandt, Alfred Hitchcock, Ansel Adams, Imogen Cunningham, Salvador Dali, Picasso gibi birçok ünlü kişi ile röportajlar yaptı ve fotoğraflarını çekti. Yıllarca üstünde çalıştığı Mimar Sinan yapıtlarının fotoğrafları 1992'de Fransa'da, ABD ve İngiltere'de "Sinan, Architect of Soliman the Magnificent" adlı kitabı yayımlandı. Aynı yıl "Living in Turkey" adlı kitabı İngiltere, ABD ve Singapur'da "Turkish Style" başlığıyla, Fransa'da "Demeures Ottomanes de Turquie" adıyla yayımlandı. 1994'de "Eski İstanbul Anıları", 1995'de "Bir Devir Böyle Geçti", "Yitirilmiş Renkler ve Yüzlerinde Yeryüzü" fotoğraf kitapları yayımlandı. Ara Güler'in fotoğrafları Paris Ulusal Kitaplıkta, ABD'de Rochester Georg Eastman Müzesi'nde Nebraska Üniversitesi Sheldon Koleksiyonu'nda bulunuyor.

Köln Mueseum Ludwing'de Das Imaginare Photo Museum'da fotoğrafları sergileniyor (Güler, 1994: 192). Ekim 2018'de aramızdan ayrıldı.

Resim 22. Üsküdar'da Mezar taşları ve Eski Evler.
Güler, ARA, A Photographical Sketch On Lost İstanbul, s. 148

Resim 23. Kandilli'de Eski Bir Köşk.
Güler, ARA, A Photographical Sketch On Lost İstanbul, s. 43

2.2.2. Hilmi ŞAHENK

Hilmi Şahenk 1903 yılında Adana’da doğdu. 1925’te gazeteciliğe başladı. 1928’de foto muhabiri olarak Son Saat, Vakit, İkdam, Milliyet, Politika, Ulus, Tan ve Vatan Gazeteleri’nde çalıştı. 1950’li yılların sonuna doğru modern fotoğrafçılık yöntemlerini uygulayan İstanbul Belediyesi Fotoğrafhanesi’ni kuran Şahenk, kentin hızla değişen yüzünü belgeledi. Basın Şeref kartı sahibi olan sanatçı, çeşitli sergiler açtı ve ödüller kazandı. Şahenk, İstanbul Belediyesi Fotoğrafhanesi Şefliği’nden emekli oldu. Usanmadan fotoğrafladığı her kare bugün İstanbul’un tarihi, kültürü ve mimarisi için çok önemli birer belge niteliğindedir. 1972’de hayatını kaybetti (Şahenk, 1996: 82).

Resim 24. Tarihi Evler.

ŞAHENK, Hilmi, Bir Zamanlar İstanbul, s. 82

Resim 25. Tarihi Evler.

ŞAHENK, Hilmi, Bir Zamanlar İstanbul, s. 91

2.2.3. Sıtkı FIRAT

1930 yılında Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde doğdu. İlk, orta eğitimini İstanbul'da tamamladı. 1946 yılında İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. Bir yıl Kemaliye Başpınar'da ilkokul öğretmenliği yaptı. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-iş bölümüne girdi. Fotoğrafa bu yıllarda başladı. İlk fotoğraf derslerini hocası Şinasi Barutçu'dan aldı. Diyarbakır ve Ankara Öğretmen Okulunda uzun yıllar öğretmenlik yaptı. Fotoğraf kursları açtı. Gazi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı, resim ve fotoğraf derslerine girdi. 1977 yılında emekli oldu. Yoğun sanatsal birikimi ile Türkiye'yi karış karış gezdi. Türkiye'nin tarihi, kültürel ve turistik değerlerini karelere aktardı. Yurt içi ve yut dışında birçok sergi açtı. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Almanya, Rusya, Malezya, Kuveyt, Azerbaycan, Balkan Ülkeleri, Kıbrıs, Japonya ve Çin'de sergiler açtı. 1989'da Pekin'de açtığı "Türkiye" ve Ankara'da açtığı "Çin" sergilerinden sonra, 1999 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin 50. kuruluş yılı nedeniyle hazırlanan "Focus One Chaine" isimli prestij kitabına fotoğraf çekmek için Çin Kültür Bakanlığından davet aldı. Multivizyon ve dia gösterileri ile Türkiye'yi tanıttı. Fotoğraf yarışmalarında jüri üyelikleri yaptı. 2011 yılında TRT tarafından belgeseli çekildi. Birçok ödül sahibi sanatçı, 2016 yılında aramızdan ayrıldı (Fırat, 2011: 1-8. Paragraf).

Resim 26. Hasankeyf

Fırat, Sıtkı, Selçuklu Sanatı, s. 48-49

Resim 27. Erzurum

Fırat, Sıtkı, Selçuklu Sanatı, s. 122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ERZURUM ve TARİHİ ERZURUM EVLERİNİ ÇALIŞAN FOTOĞRAF ve GRAVÜR SANATÇILARI

Elimizdeki kaynaklar, Erzurum ve Tarihi Erzurum Evleri hakkında, çeşitli çalışmaların olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar özellikle, şehri ziyaret eden seyyahlar veya diplomatların seyahatnamelerinde karşımıza çıkan metinler, minyatürler, gravürler ve fotoğraflardır. İbn Battûta, Matrakçı Nasuh, Charles Texier, Joseph Pitton de Tournefort, Francis Random Chesney, Carl Ferdinand Friedrich Lehmann-Haupt, Edmund Naumann, Theophile Deyrolle ve Robert Curzon gibi seyyah, bilim insanı ve sanatçılar şehri betimlemiştir. Kaynaklar arasında, kimin tarafından yapıldığı belli olmayan birçok eserle de karşılaşmak mümkündür.

Tarihçi İbn Battûta seyahatnamesinde, şehrin XIV. yüzyılda savaşlar yüzünden harap olduğundan bahsetmektedir (Yaşantı, 2019: 287).

Kaynaklar arasındaki en eski görsel, tarihçi ve minyatürcü Matrakçı Nasuh'un Erzurum minyatürüdür. Bu belge, Kanûni Sultan Süleyman'ın İran seferi esnasında Matrakçı Nasuh tarafından yapılmıştır. Erzurum'un XVI. yüzyıldaki durumunu ortaya koyan minyatürde, evlerin düz dam örtülü olduğu ve şehrin surlarla çevrili olduğu görülür.

Fransız bilim insanı J. Tournefort, XVII. yüzyılda şehrin gravürünü yapmıştır. Matrakçı Nasuh'un minyatüründe olduğu gibi evler yine düz dam örtülü ve şehir surlarla çevrilidir.

Fransız ressam ve gezgin T. Deyrolle, Erzurum'u ziyaret eden seyyahlardan biridir. Seyahatnamesinde Erzurum gravürleri yer almaktadır. (Deyrolle, 1939, İstanbul) Deyrolle'nin gravürlerinde Erzurum evleri ve şehir hayatı hakkında fikir edinilebilir. Gayet ayrıntılı bir biçimde çizilen gravürler, ev mimarisi ve kullanılan malzeme için ipuçlarına sahiptir. Gravürlerde taş malzemeyle birlikte tuğla ve ahşabın kullanıldığı görülür. Bazı evlerin cumbalı ve çatılı, bazılarının ise düz dam örtülü olduğu betimlenmiştir.

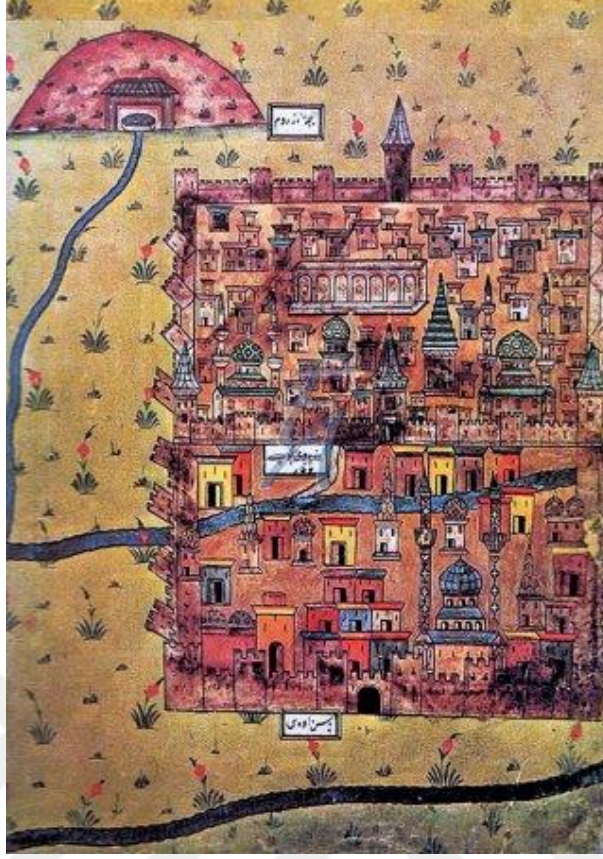
Fransız Jules Joseph Augustin Laurens, XIX. yüzyılda yaşamış, resim ve litografi alanlarında yaptığı çalışmalarıyla bilinen bir sanatçıdır. Çizimleri arasında Erzurum gravürü dikkat çekmektedir. Gravürde şehre mezarlık tarafından bakılmış ve kent silüet olarak betimlenmiştir. Bu gravür, Erzurum ev mimarisi hakkında fazla bir bilgi vermemektedir. Ancak evlerin düz dam örtülü olduğu kısmen anlaşılmaktadır.

Amerikalı din adamı ve gazeteci George Hughes Hepworth “Through Armenia on horseback” isimli kitabında yer alan panoramik Erzurum fotoğrafı, şehir hakkında detaylı bilgi vermektedir. Evlerin birbirine yakın kümелendiği ve dar sokaklara sahip bir kent olduğu görülmektedir. Genellikle evlerin iki katlı, düz dam örtülü olduğu ve ağırlıklı olarak taş malzemenin kullanıldığı açıkça fotoğraflanmıştır.

Amerikalı misyoner Moses Payson Parmelee, “Life Scenes among the Mountains of Ararat” adlı eserinde Erzurum’dan söz etmektedir. Kitapta yer alan Erzurum misyoner evi gravürü o dönemin ev mimarisi hakkında ip uçları vermektedir. Yapıların düzgün kesme taştan ve hatıllı olarak inşa edildiği açıkça görülür. Ayrıca düz dam örtülüdür. Fotoğrafta tek katlı yapının düz damının balkon işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu gravürün ilginç tarafı, diğer Erzurum evlerinden farklı olarak, yapının bahçesinde kabirlere rastlanmaktadır. Muhtemelen Müslüman mezarlığının haricinde, başka dine mensup kişilerin defnedildiği bir mezarlığın bulunmaması böyle bir uygulamayı karşımıza çıkarmış olabilir.

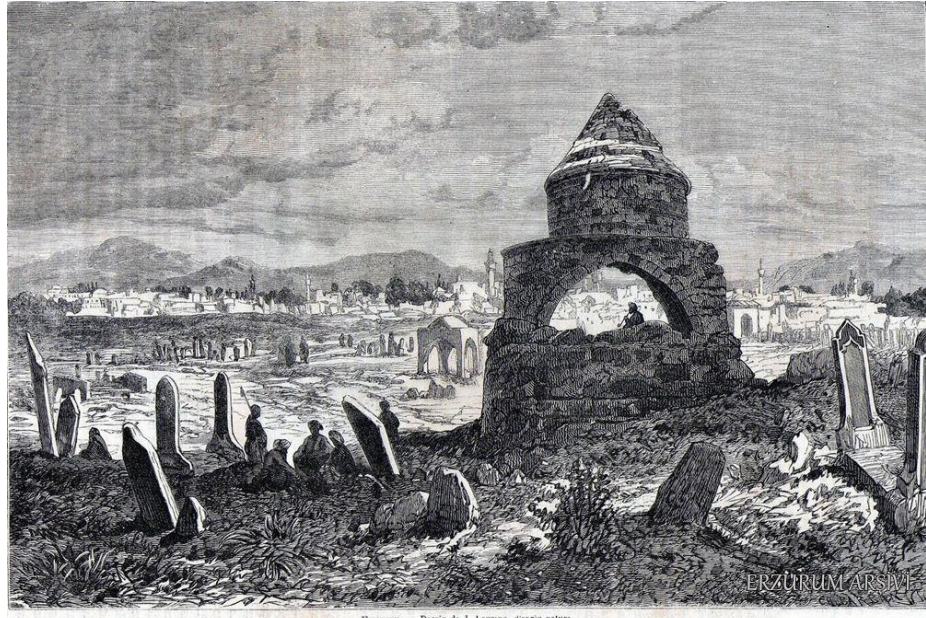
Fransız arkeolog Charles Texier, “L’Asie Mineure” adlı kitabında Erzurum evlerinin ahşap ve kerpiçten inşa edildiğini ifade etmiştir (Kaya, 2012: 253). Erzurum ve Erzurum evleri mimarisi hakkındaki minyatür, gravür ve fotoğraflardan birçoğu günümüze gelmiştir. Bu kaynaklar Erzurum ev mimarisi ile ilgili birçok ayrıntıyı gözler önüne sermektedir.

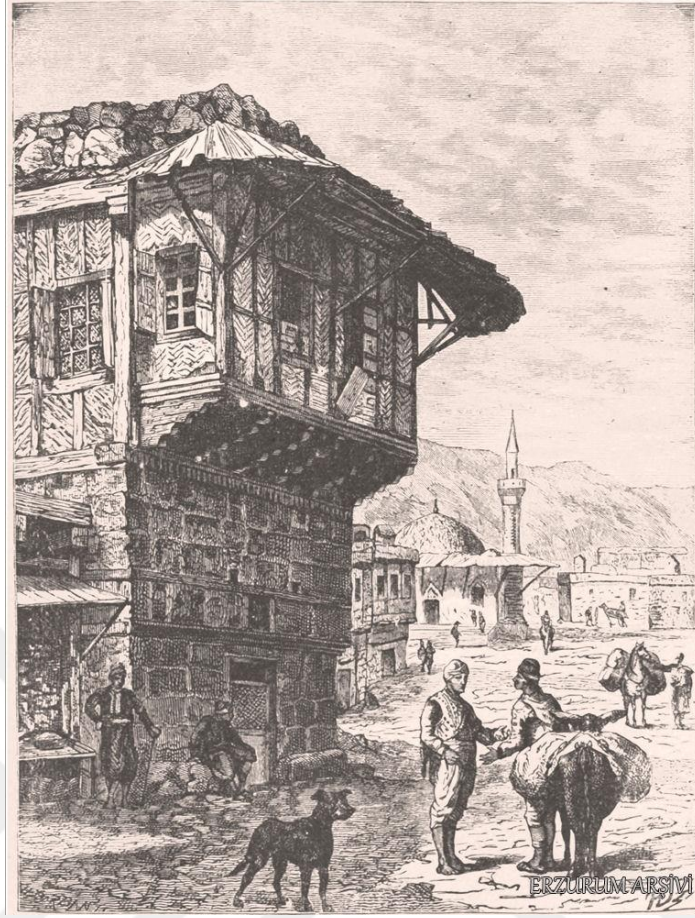
Resim 28. XVI. yüzyılda Erzurum

Matrakçı Nasuh, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn, İÜ Ktp., TY, nr. 5964, vr. 23^b

Resim 29. Erzurum 184, Jules Laurens.

Resim 30. Erzurum Evi-1869, Theophile Deyrolle.

Une rue d'Erzeroum.

Resim 31. Erzurum Sokak-1869, Theophile Deyrolle.

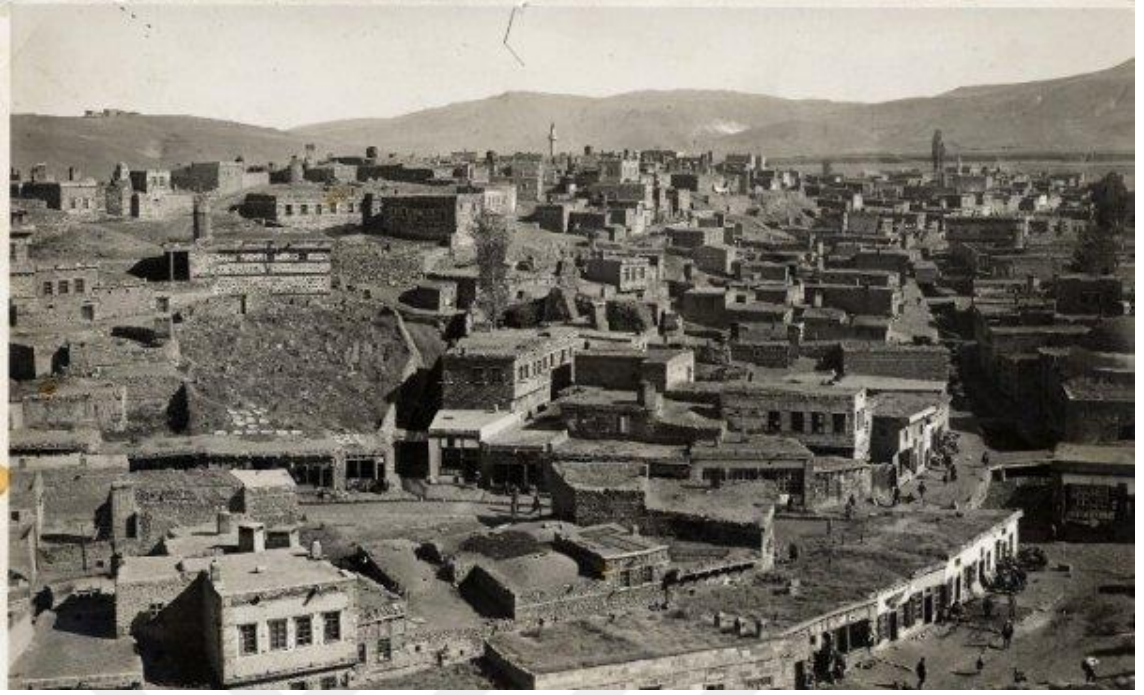
MISSIONARY HOUSE AT ERZROOM.

Resim 32. Erzurum'da Misyoner Evi-1888, Moses Payson Parmelee.

Resim 33. Erzurum-1898, H. Hepworth, Through Armenia on horseback.

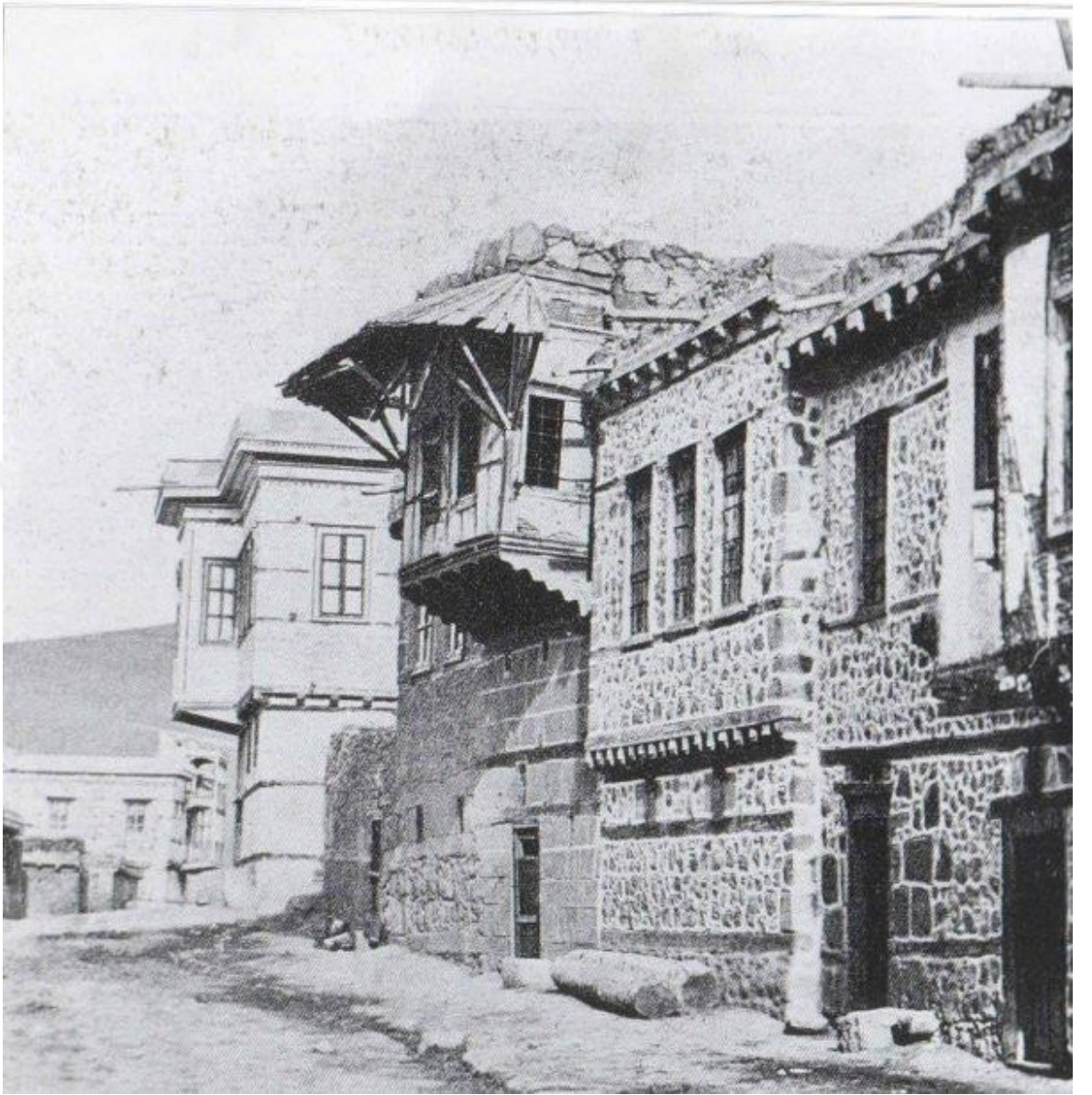

Resim 34. Erzurum-1900'ler.
Bilinmiyor - www.atauniv.com > Erzurum.

Resim 35. Erzurum-1900'ler.
Bilinmiyor - www.atauniv.com > Erzurum

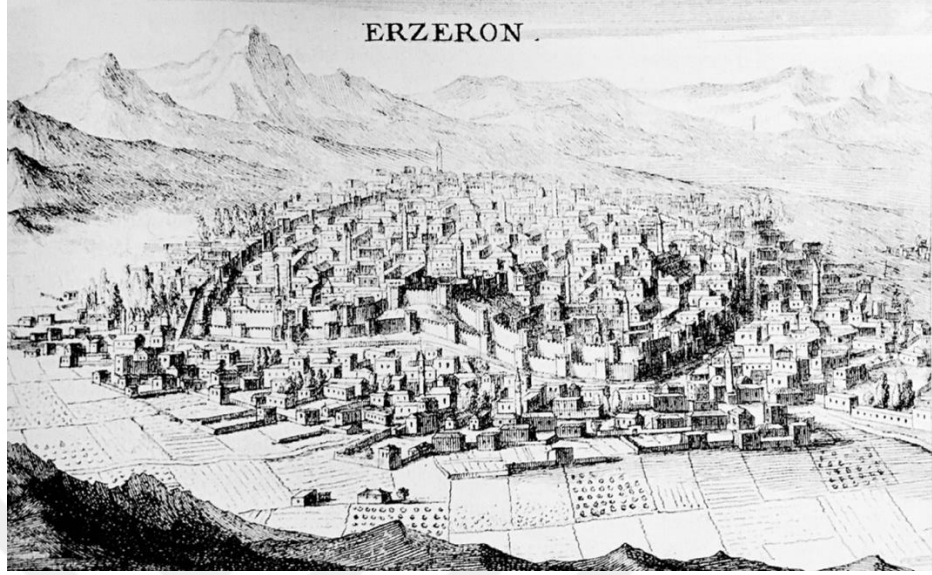

Resim 36. Erzurum Evleri.

Bilinmiyor - www.atauniv.com > Erzurum

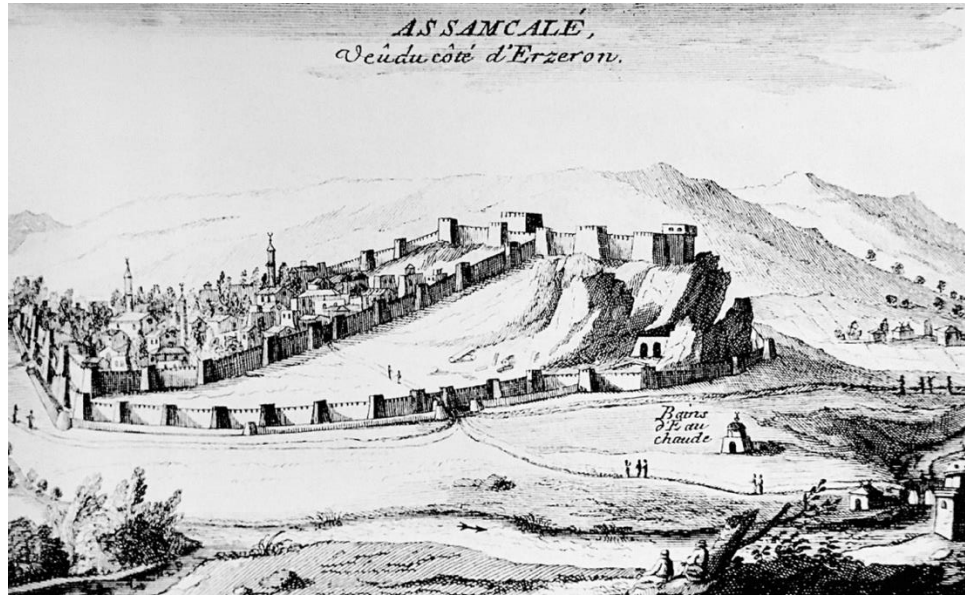

3.1.1. Gravürlerde Tarihi Erzurum Evleri Mimarisi

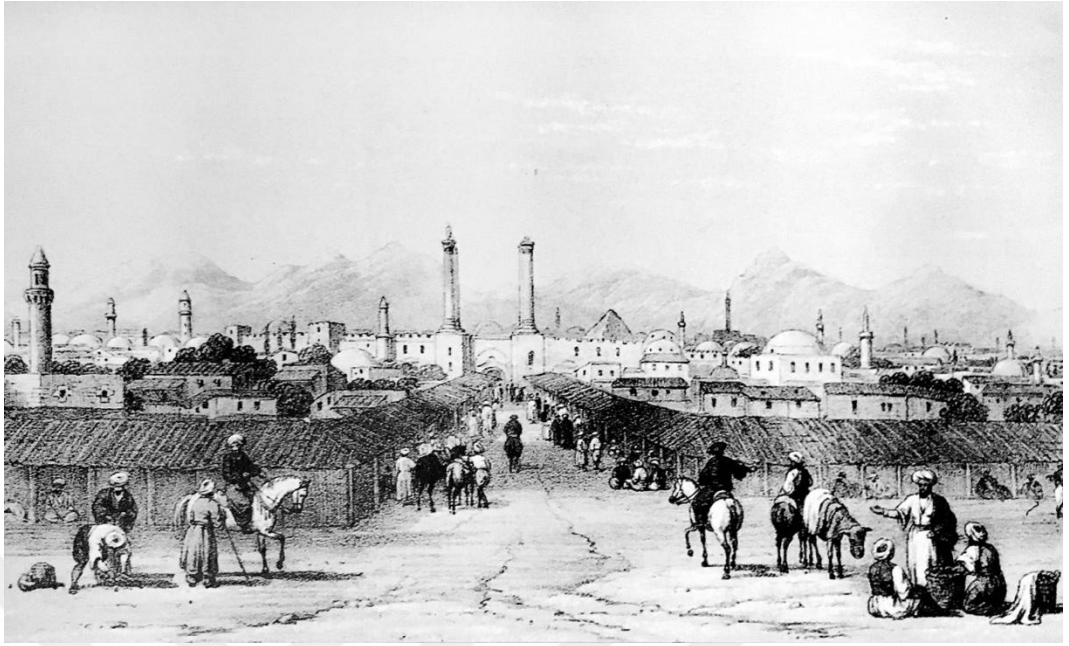
Gravür: 1

Joseph TOURNEFORT. Relation Diun Voyage Du Levant A Paris Royole, 1716 Milli Kütüphane. ANKARA 1955 B. 75

Gravür: 2

(Joseph TOURNEFORT. Relation Diun Voyage Du Levant A Paris Royole, 1716 Milli Kütüphane. ANKARA 1955 B. 75)

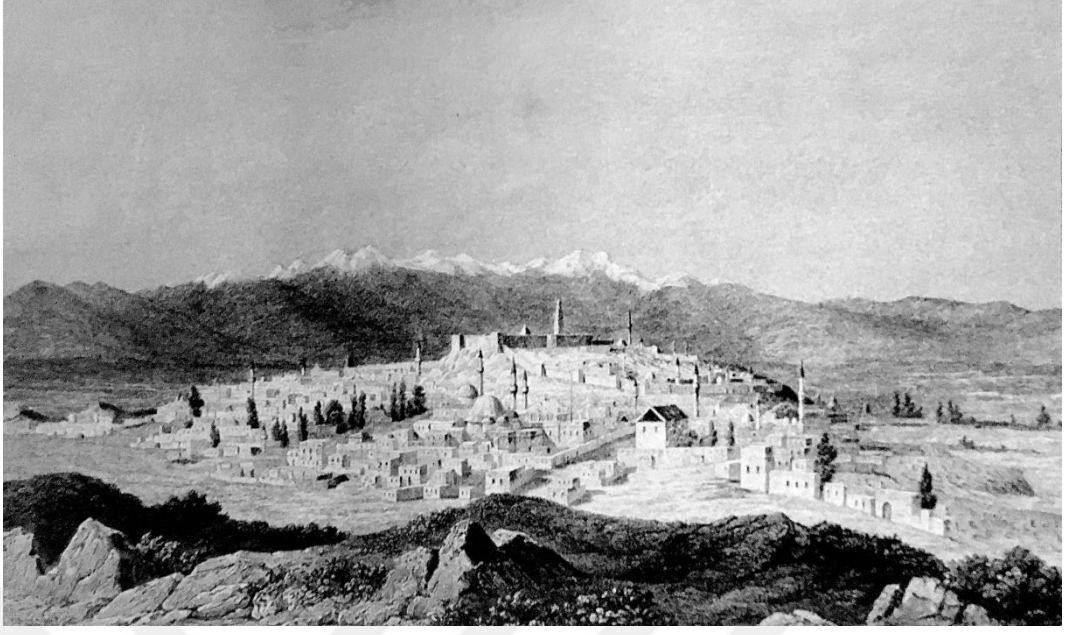
Gravür: 3

(Joseph TOURNEFORT. Relation Diun Voyage Du Levant A Paris Royole, 1716 Milli Kütüphane. ANKARA 1955 B. 75)

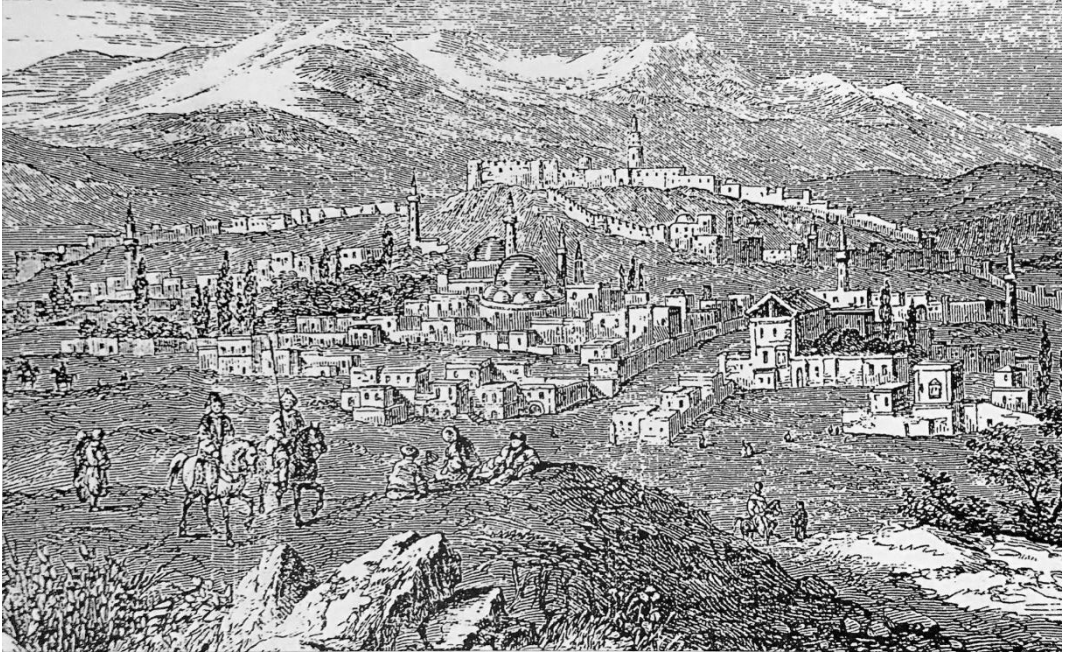
Gravür: 4

(F.R. CHESNEY, Expedition to the Euphrates and Tigris, London, 1850 Milli Kütüphane, ANKARA 1961 b(T)3)

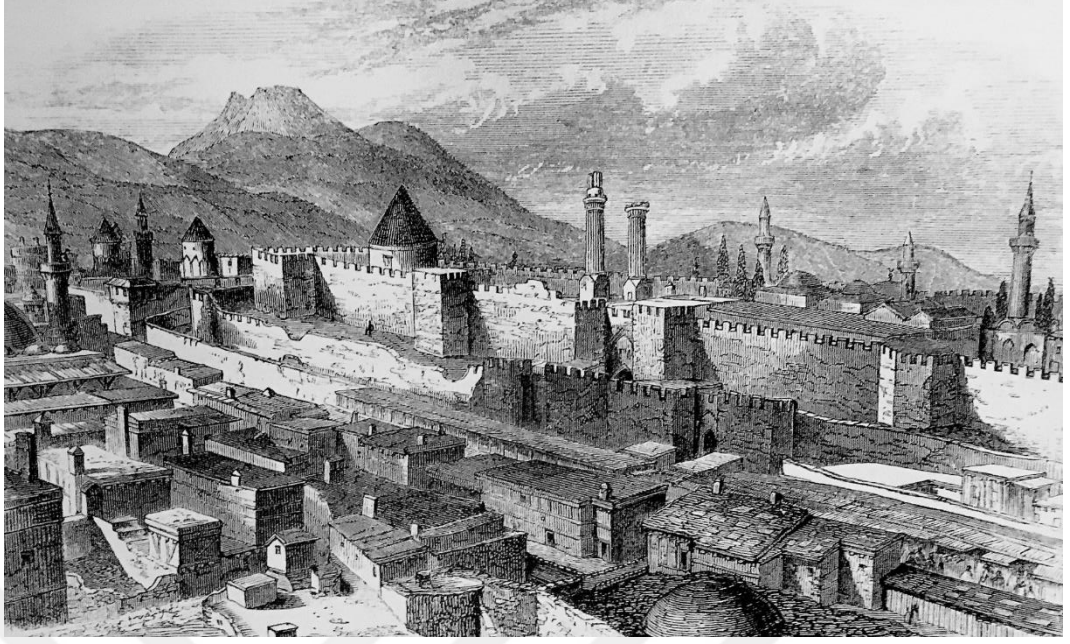
Gravür: 5

(Charles TEXIER. Description de l'Arménie, la Perse et la Mésopotamie, Paris. 1842 Fransız Anadolu Araştırmaları Merkezi, İSTANBUL VH F.19)

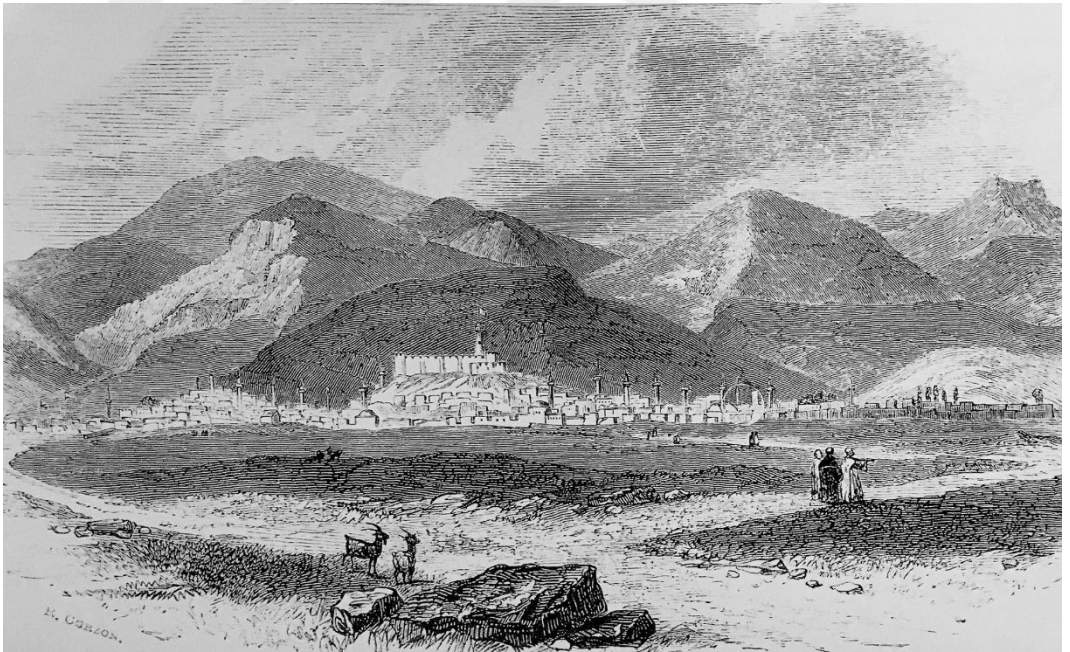
Gravür: 6

(Charles TEXIER. Description de l'Arménie, la Perse et la Mésopotamie, Paris. 1842 Fransız Anadolu Araştırmaları Merkezi, İSTANBUL VH F.19)

Gravür: 7

(Robert CURZON. Armania: A Year at Erzurum and on the Frontiers of Rusia and Persia, John Murray, London, 1954 Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, ERZURUM 956.6 C)

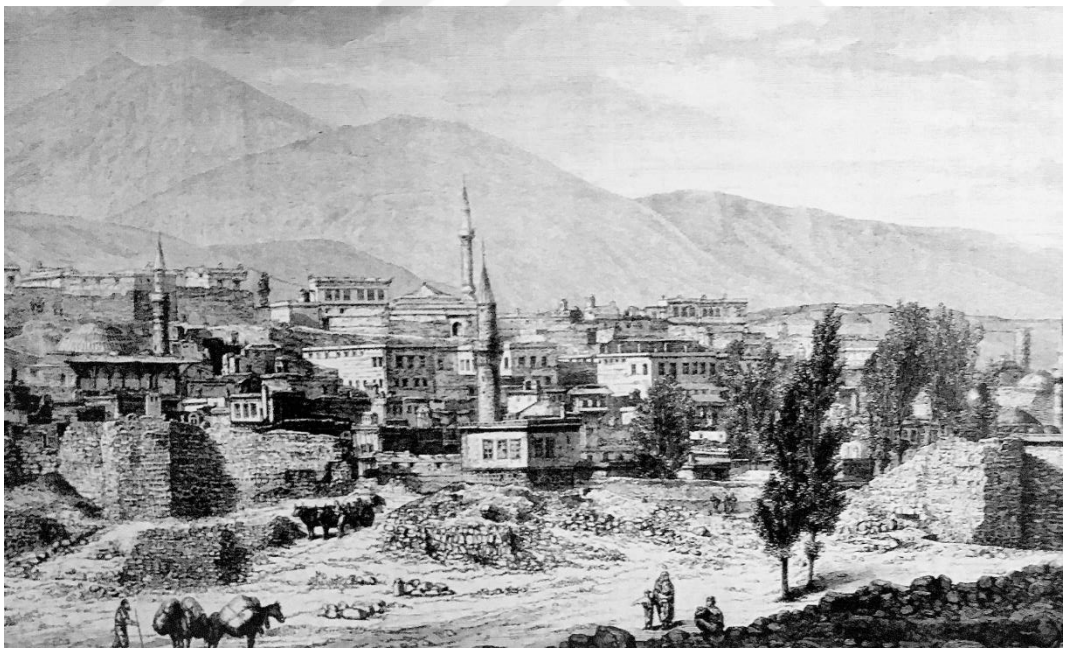
Gravür: 8

(Robert CURZON. Armania: A Year at Erzurum and on the Frontiers of Rusia and Persia, John Murray, London, 1954 Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, ERZURUM 956.6 C)

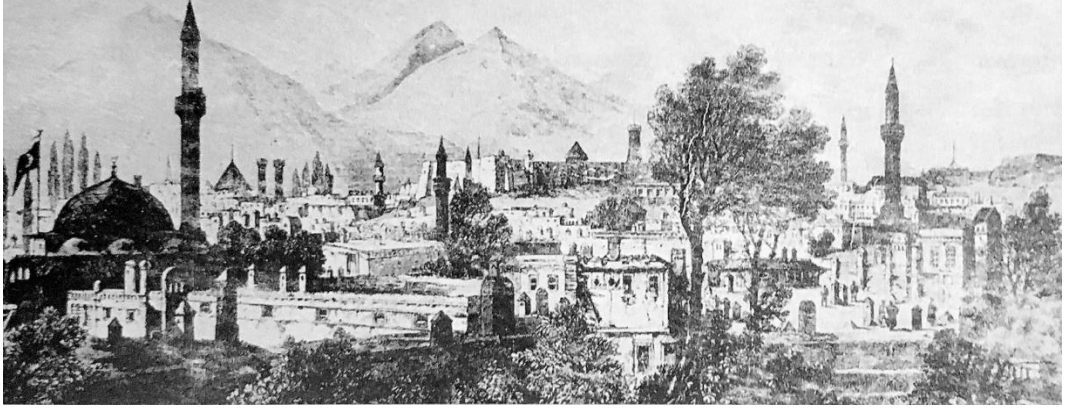

Gravür: 9
(The'ophyle DEYROLLE Voyages dans le Lazistanedl'Armenie. Paris, 1869)

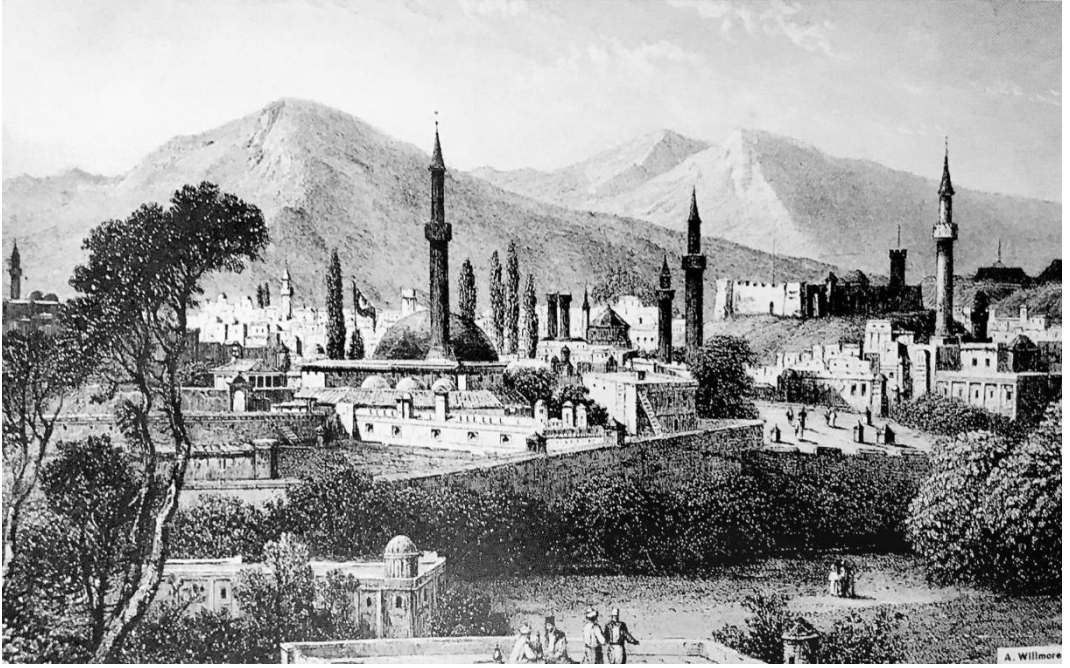

Gravür: 10
(The'ophyle DEYROLLE Voyages dans le Lazistanedl'Armenie. Paris, 1869)

Gravür: 11

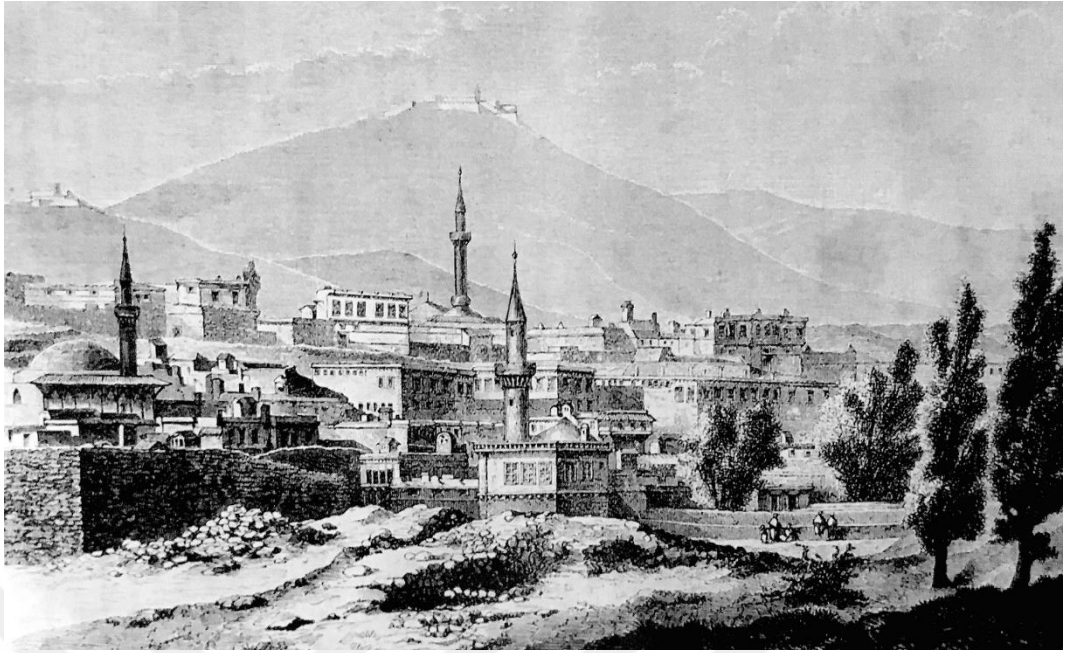
(A.Will MORE), H.HOZIER, The Russo-Turkish War. London, 1877 Resim Erzurum Hükümet Binasından alınmıştır. Will More imzalıdır.

Gravür: 12

(A.Will MORE), H.HOZIER, The Russo-Turkish War. London, 1877 Resim Erzurum Hükümet Binasından alınmıştır. Will More imzalıdır.

Gravür: 13
 (Edmund NAUMAN, Vom Goldenen Horn Zuden Quellen des Euphrat. Münih, 1893. Milli Kütüphane,
 ANKARA 1952-B.143)

Gravür: 14
 (Edmund NAUMAN, Vom Goldenen Horn Zuden Quellen des Euphrat. Münih, 1893. Milli Kütüphane,
 ANKARA 1952-B.143)

3.1.2. Fotoğraflarda Tarihi Erzurum Evleri ve Mimari Özellikleri

Erzurum evleri, temelde Türk ev mimarisine uymakla birlikte, kendine has özellikleri bulunan bir konut türü olarak değerlendirilir. Anadolu’da Türk evi, iklim ve malzemeye bağlı biçimde, farklı plân tipleriyle ortaya çıkmıştır. Doğu Anadolu’nun soğuk iklimi, çoğunlukla iki katlı olan evlerin zemin katlarını, esas hayatın geçtiği alan haline getirmiştir. Erzurum evlerinde sofa, bir geçiş noktası halindedir. Buna karşılık zemin katta bulunan tandirevi, avluyla beraber tüm mekânları yönlendiren bir plân unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Tandirevinin temel plâna etkisi, iklim şartlarına bağlıdır. Bu bakımdan Erzurum evleri “Sofasız, iç avlulu ve tandır evli” yeni bir plân tipini oluşturmuştur (Karpuz, 1993: 59). Çoğunlukla kadınların yaşadığı, yemek pişirdiği tandır evine kışlık odalar açılmaktadır. Avlu-taşlık kapalı bir mekan haline gelirken üst katta sofa küçülmüş ve önemini yitirmiştir. Evler, bu plan farklılığının dışında, yaşama alanları, süsleme özellikleri bakımından, Türk evinin diğer bölgelerdeki örnekleriyle benzerlik göstermektedir (Öztürk, 2012: 161).

Erzurum evleri üç ana plâna sahiptir.

A) Tek Katlı Evler; Bu evler ekonomik imkânları düşük halkın oturduğu evlerdir. Bu ev tipi Erzurum köy evlerinin aynısı gibidir. Ancak, şehir merkezindeki evlerin iç süslemelerine önem verilmiştir. Duvarlar moloz taştan ve hatıllıdır. Cephelerde ve köşelerde kesme taş kullanıldığı görülür. Avlu ve odalar düz, tandır evi kıvrımlı tarzda örtülüdür. Bu tür evlerde tandır evi en çok kullanılan alandır. Evlerde kurun, terek ve tandır başı önemli unsurlardır (Karpuz, 1993: 59).

B) İki Katlı Evler; En yaygın ev tipidir. Orta gelirli halkın evleri iki katlıdır. Bu plândaki evlerin mimarisinde etkili unsur yine tandır evidir. Evin cephesine göre farklı kesimlere yerleştirilen tandır evine mutlaka avlu açılmaktadır. Evin temel plânındaki tandır evinin konumuna göre, avlu, harem odası, ahır gibi diğer elamanlar farklı tarzda düzenlenmiştir. Genel Türk evi plânında sofanın görevini, Erzurum evlerinde avlu ve tandır evinin üstlendiği örnekleriyle görülmektedir (Karpuz, 1993: 60).

C) Çok Bölümlü Evler ve Konaklar; Her devirde görülen bu tip evler ekonomik güce bağlı olarak inşâ edilmiştir. Evler temelde, haremlik ve selamlık olmak üzere ikiye ayrılır. Hem zemin katta hem de birinci katta çok sayıda mekân bulunur. Bu tür evlerde görevini sürdüren tandır evi, plân içerisindeki hakimiyetini yitirmiştir. Evlerin iç ve dış

süslemesine, cephe mimarisine ve işçiliğe özen gösterilmiştir. Bugün, bu tip evlerin çoğu bölünmüş ve değiştirilmiştir. XX. yüzyıl ve sonrasında inşa edilen bu tip evlerde bütünüyle geleneksel plânın dışına çıkılmıştır. Cephe ve iç süslemede aşırılığa gidilmiştir. Çok bölümlü konakların Erzurum'daki son örnekleriyle, geleneksel ev mimarisinin değiştiği, iç mekân düzenlemelerinde yenilikler meydana gelmiştir (Karpuz, 1993: 61).

Taş duvarlı tarihi evler ahşap tavan ve toprak dam ile örtülüdür. Evlerin ana yapı malzemesi taş, tuğla, toprak, ahşap ve madendir (Karpuz, 1993: 41).

Fotoğraf: 1

Çok bölümlü geleneksel bir konak.

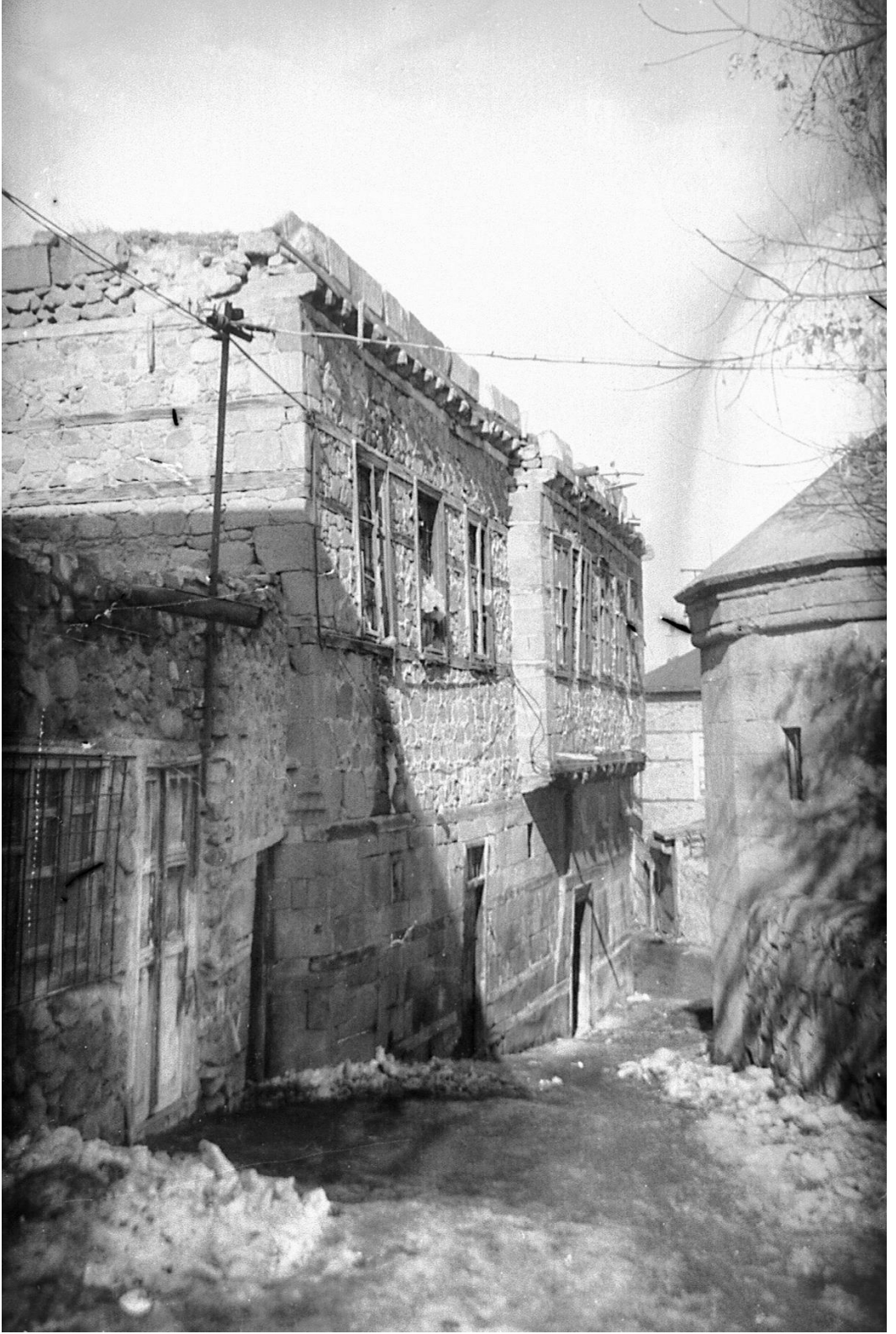
Ayhan Turhan 70x100 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 2
Geleneksel iki katlı, düz damlı tipik bir Erzurum evi.
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 3
Beton evler arasında kalmış iki katlı ev ve geleneksel kıyafetiyle ihramlı bir kadın.
Ayhan Turhan 70x100 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 4
Geleneksel iki katlı ve tek katlı evlerin bulunduğu bir sokak.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 5
Zamanla çatı örtüsü değiştirilmiş, geleneksel iki katlı bir Erzurum evi.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

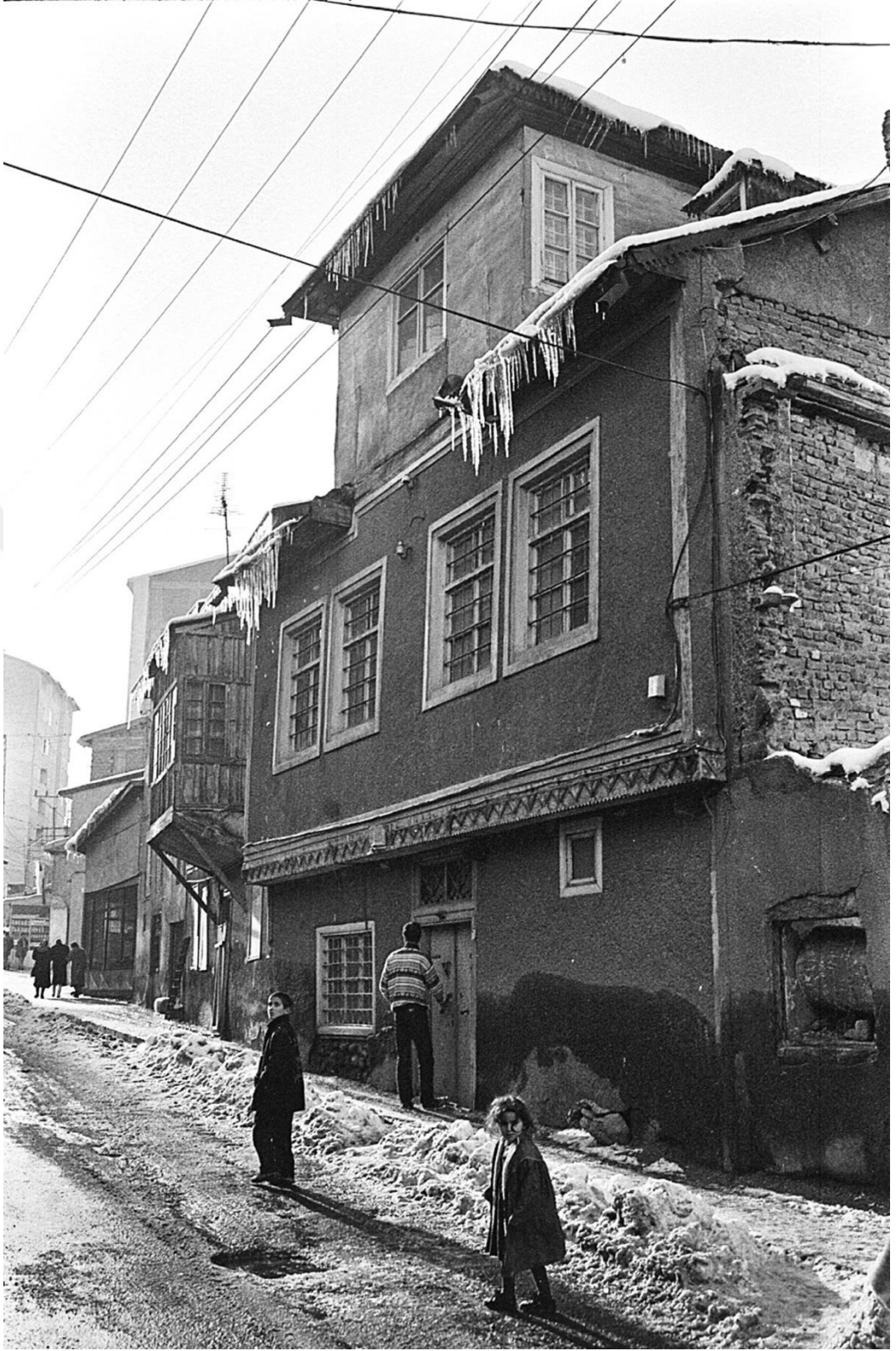
Fotoğraf: 6
Komşu evlerin yenilediği, zamana direnen geleneksel iki katlı bir ev.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 7

İki katlı geleneksel evlerin bulunduğu bir sokak. Mütevazî evlerin yanı sıra, öndeki ev diğerlerinden farklı olarak, cephe süslemeleriyle dikkat çekmektedir.

Ayhan Turhan 100x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 8

Geleneksel iki katlı evlerin yerini almış tuğla ve sıvalı evler.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 9
Sakinleri tarafından terk edilmiş ve yıkılmaya yüz tutmuş iki katlı ev.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 10
Toprak damlı ve çatılı iki katlı evlerin bulunduğu bir sokak.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf:11
Tek katlı evlerle komşu, yeni eklemelerle geleneksel mimarisinden uzaklaşmış
iki katlı evin yer aldığı bir sokak.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

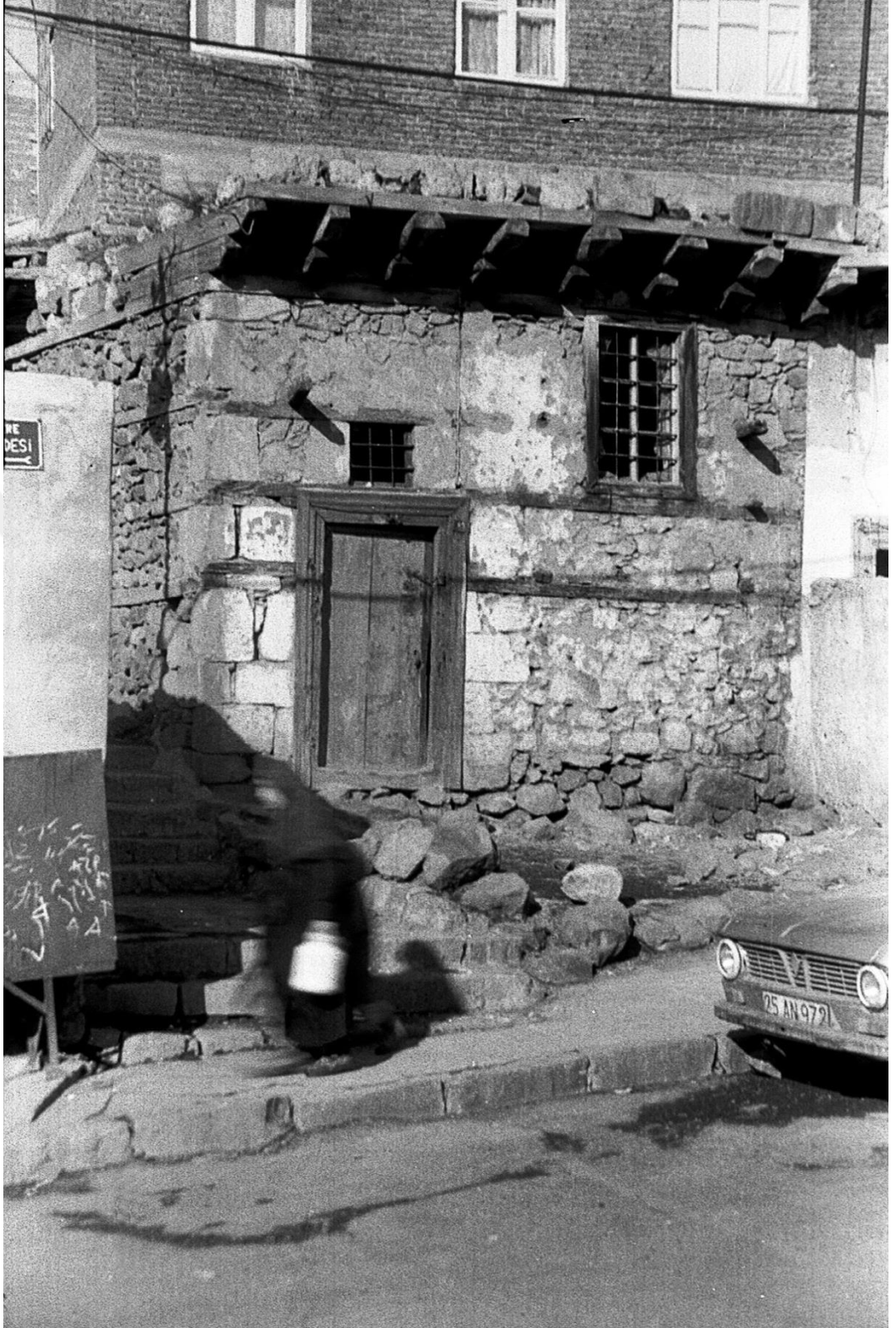

Fotoğraf: 12
İki katlı evlerin yer aldığı bir sokak. Öndeki ev terk edilmiş ve bahçesi harap olmuş.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 13
Terk edilmiş tek katlı evin önünde kızak kayan çocuklar.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 14

Tek katlı bir ev. Arkasında yer alan tuğla binanın gölgesi altında.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 15

Tümüyle geleneksel evlerin yenilendiği ve bir zamanlar zemin katların iş yeri olarak kullanıldığı bu sokaktan, bugün eser yok.

Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 16

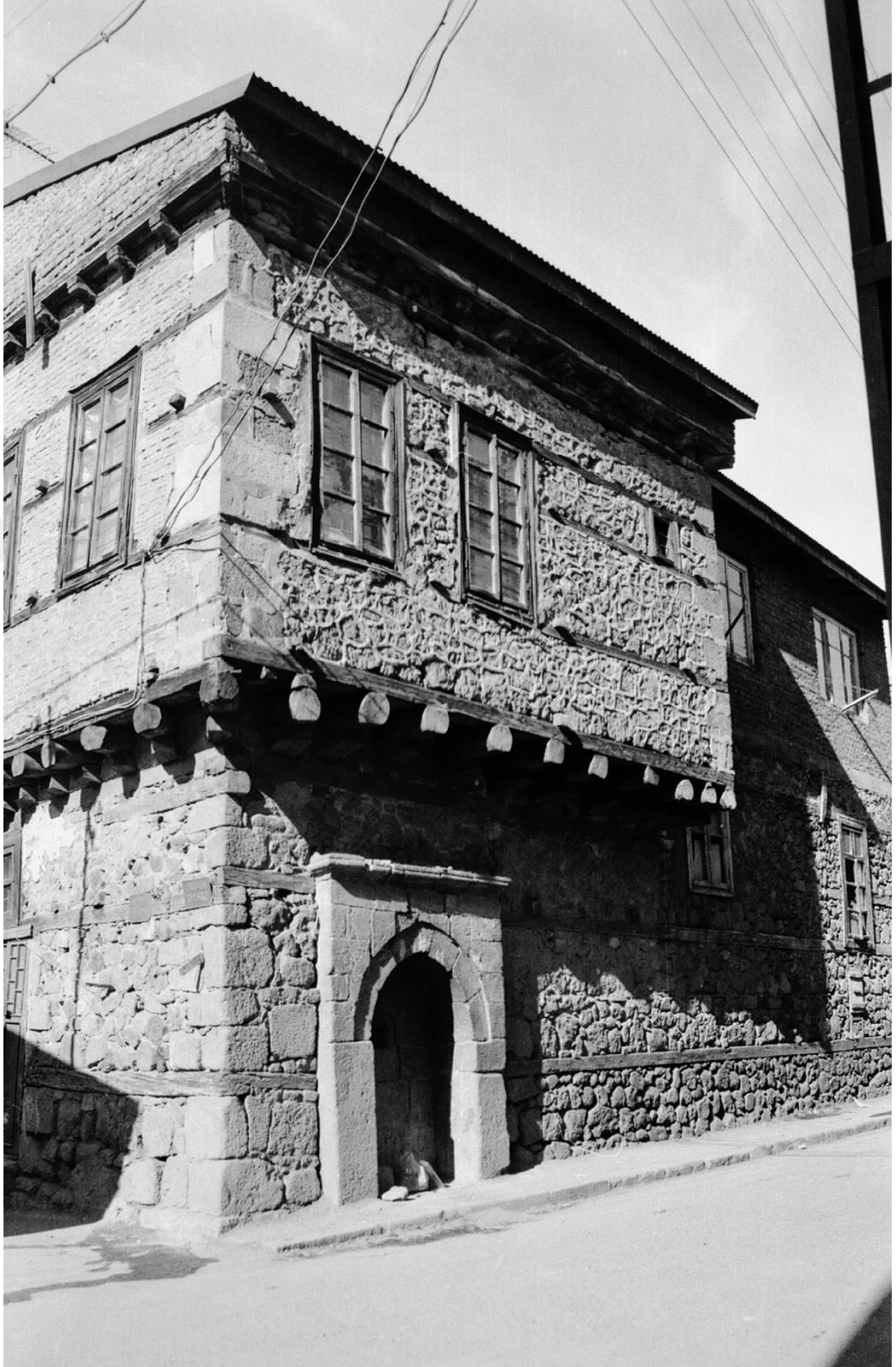
Yeni binalar arasında sıkışmış metruk iki katlı bir ev.
Ayhan Turhan 70x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 17

Geleneksel mimarisini koruyabilmiş iki katlı Erzurum evi.
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 18

Bir zamanlar mahallenin su ihtiyacını karşılayan çeşmenin suyu akıyor.
Geleneksel mimarisini koruyabilmiş iki katlı Erzurum evi.
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 199

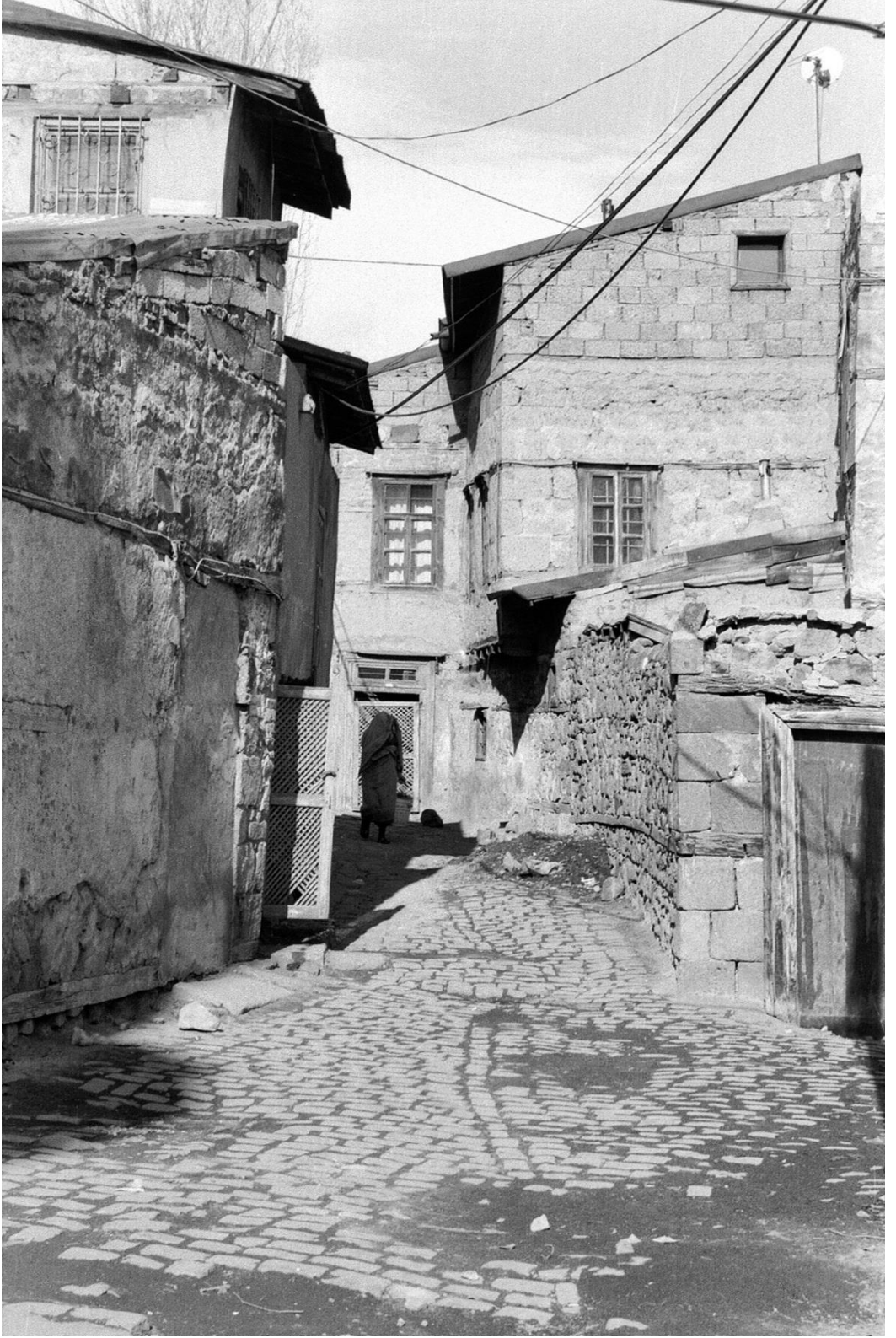

Fotoğraf: 19
Sahipsizlik
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 20
Üşümüş Ruhuyla Sahibini Bekliyor
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 21
Bir Çıkmaçlık İçinde
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 22
Mütevazi
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 23
Tarihe Şahitlik
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 24
Sakin Sessiz Sokaklarda
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 25
Sokaktaki Selamlaşma
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 26
Dönemeçte Yalnızlık
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 27
Tarihe Giden Sokaklar
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

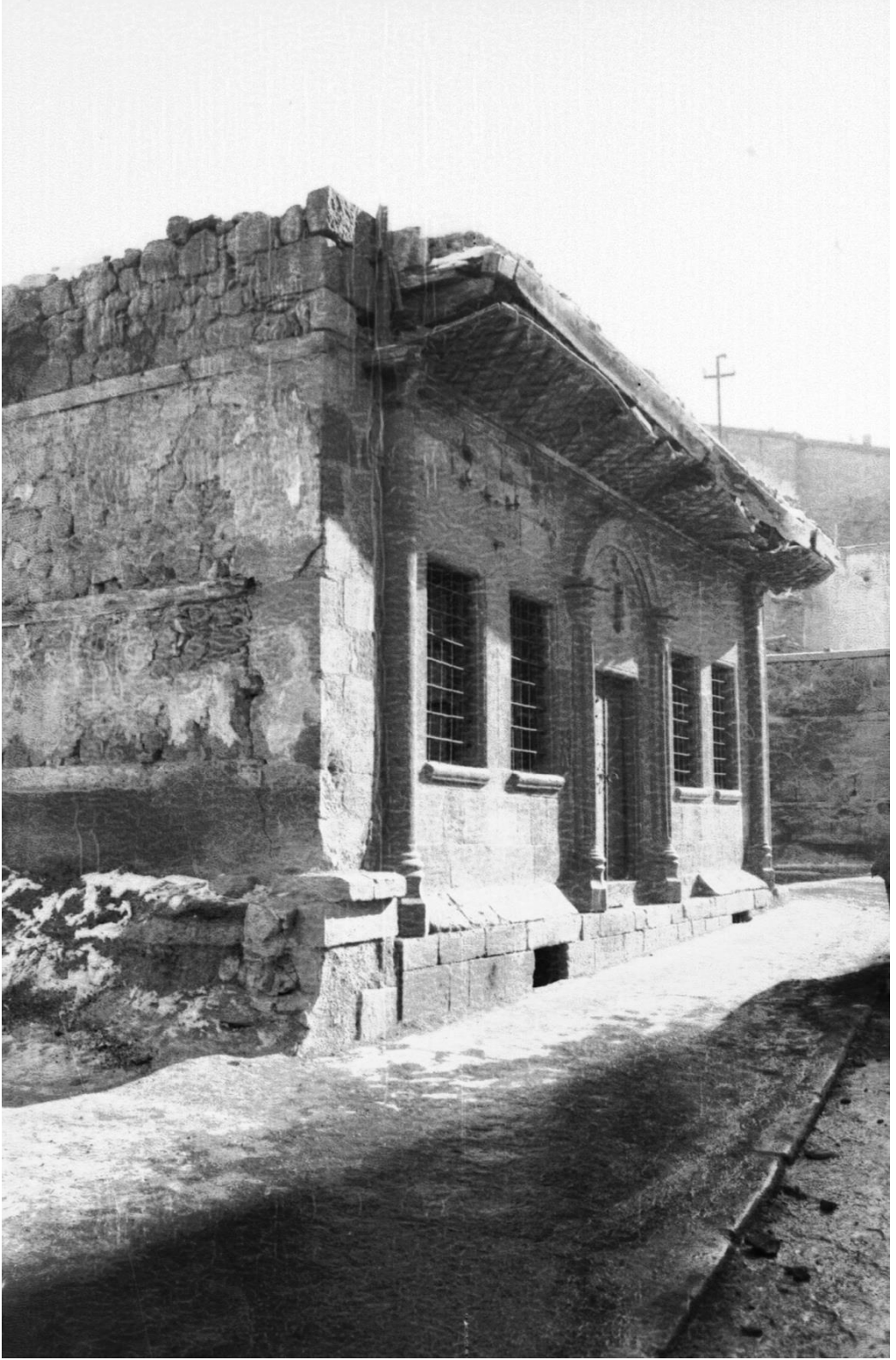

Fotoğraf: 28
Yaşayanlar Olmayınca Evdeki Ruh Bile Soğuk
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 29
Üşüyorum
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

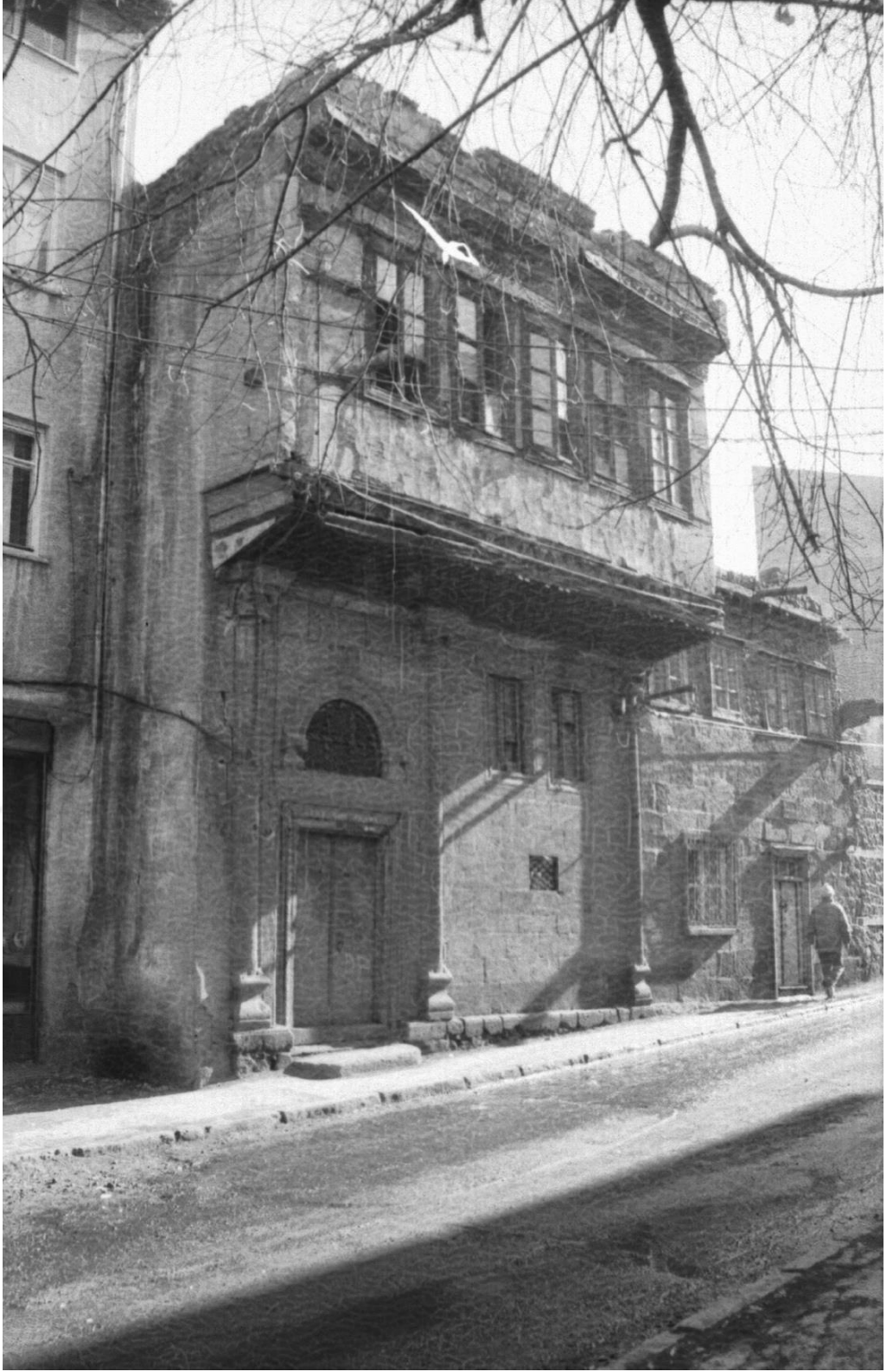
Fotoğraf: 30
Asil Duruş
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 31
Ben Buradayım Diyor
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 32
Zarif Duruşuyla Yerini Almış
Ayhan Turhan 50x70 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 199

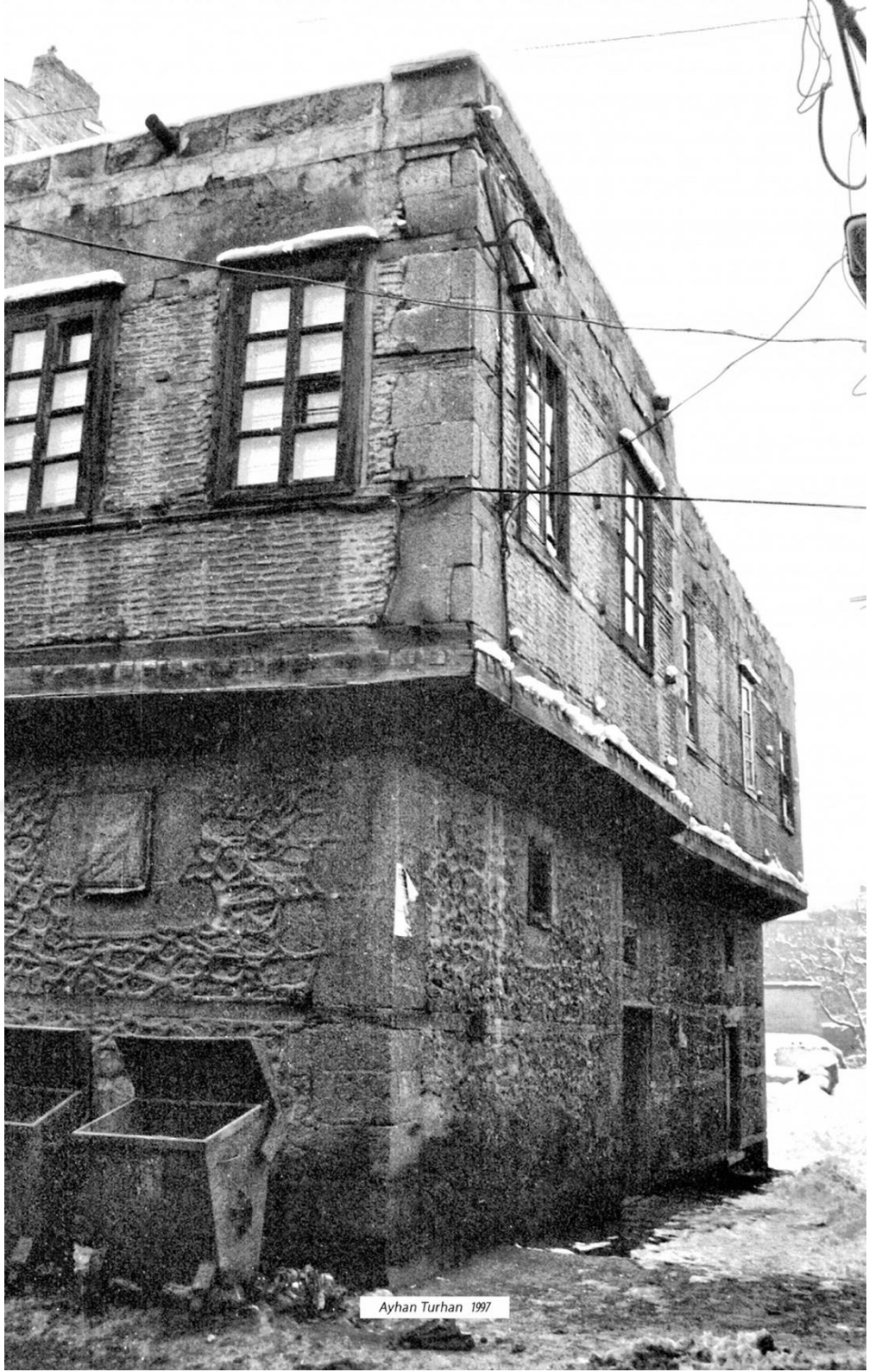

Fotoğraf: 33
Geleneksel Süslemelerle Ayakta Kalmayı Başarmış
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 34
Soğuk Sokaklar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 35
İki Katlı Cumbalı Bir Ev
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

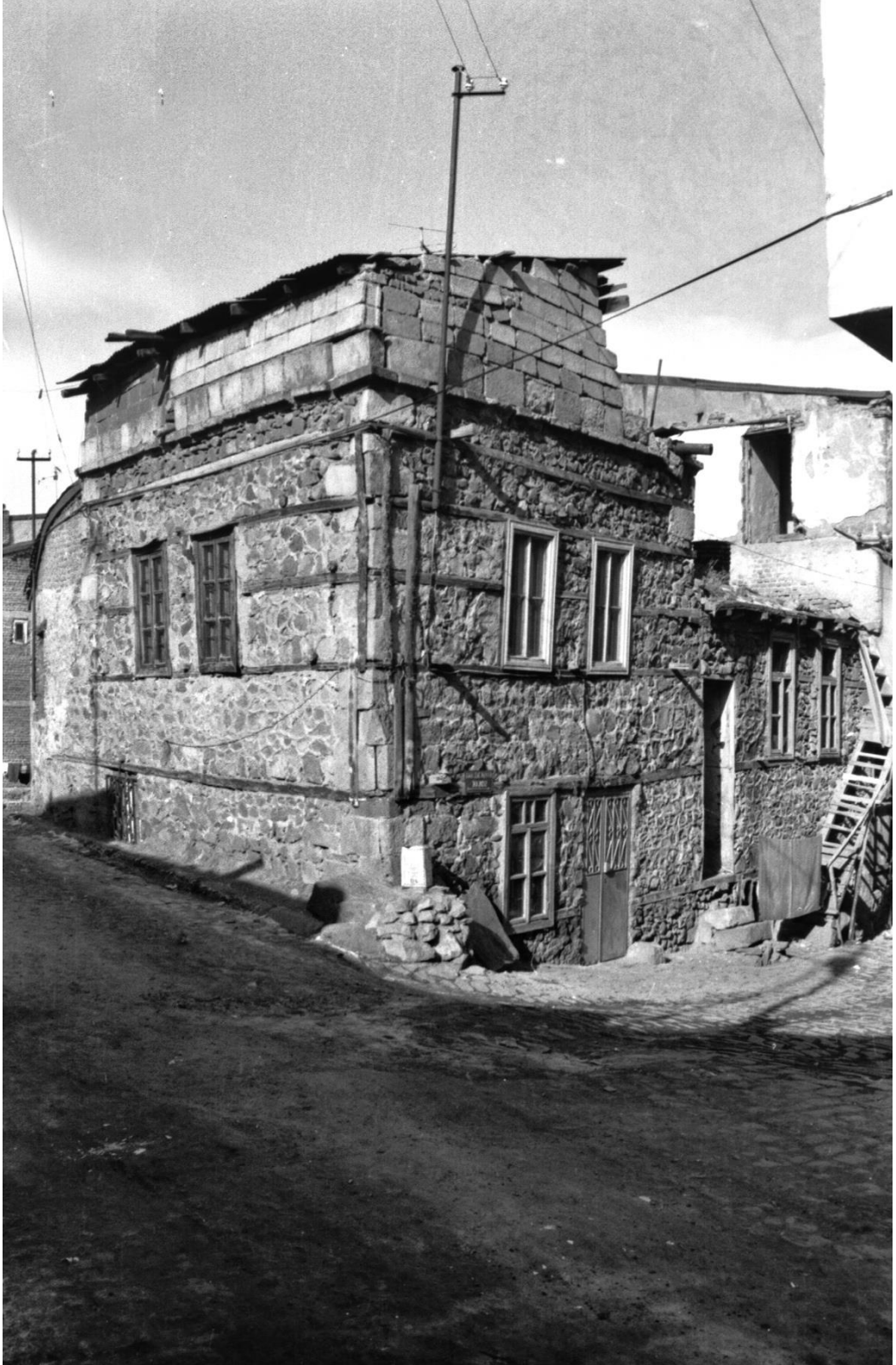

Fotoğraf: 36
Kayboluş
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

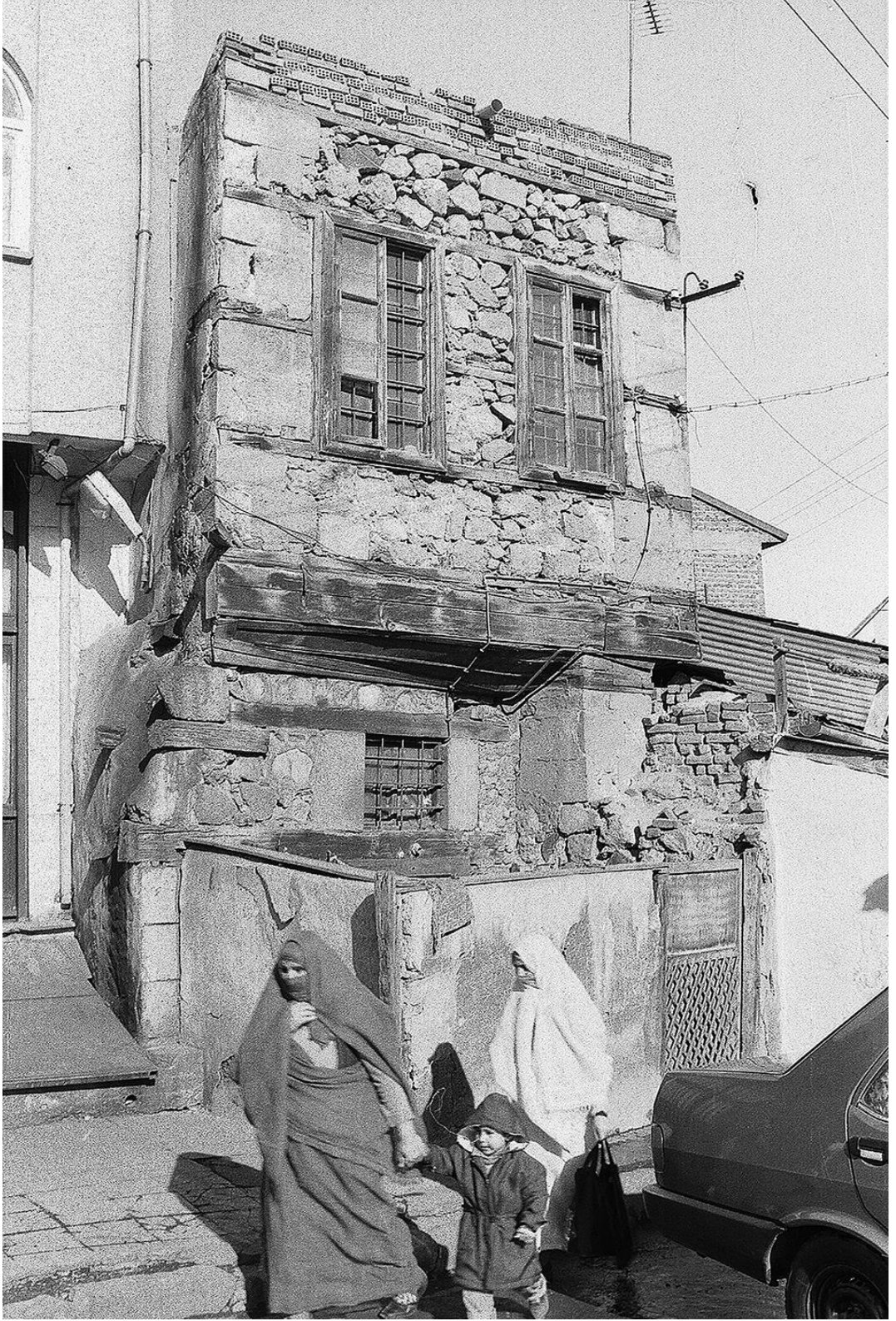

Fotoğraf: 37
İki Katlı Cumbalı Bir Ev
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

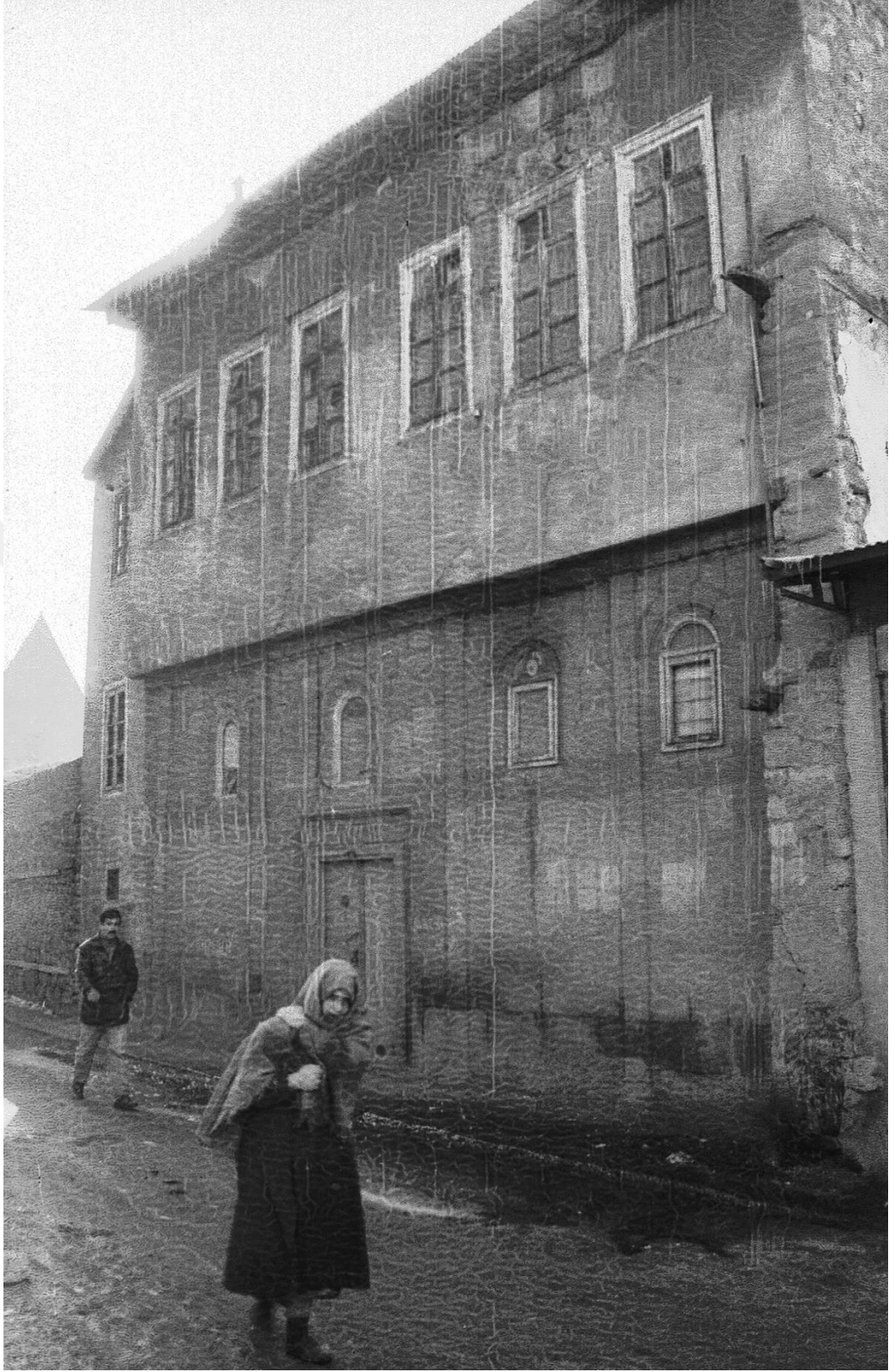

Fotoğraf: 38
Kayboluş
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 39
Erzurum Sokağında İhramlı Kadınlar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 40
Yalnız Kaldım
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 41
Çok Şey Yaşandı
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 42
Erzurum Sokakta Çocuklar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 43
Mütevazi Hayatlar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 44
Erzurum Sokağında Kadınlar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 45
İki Katlı Erzurum evi
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

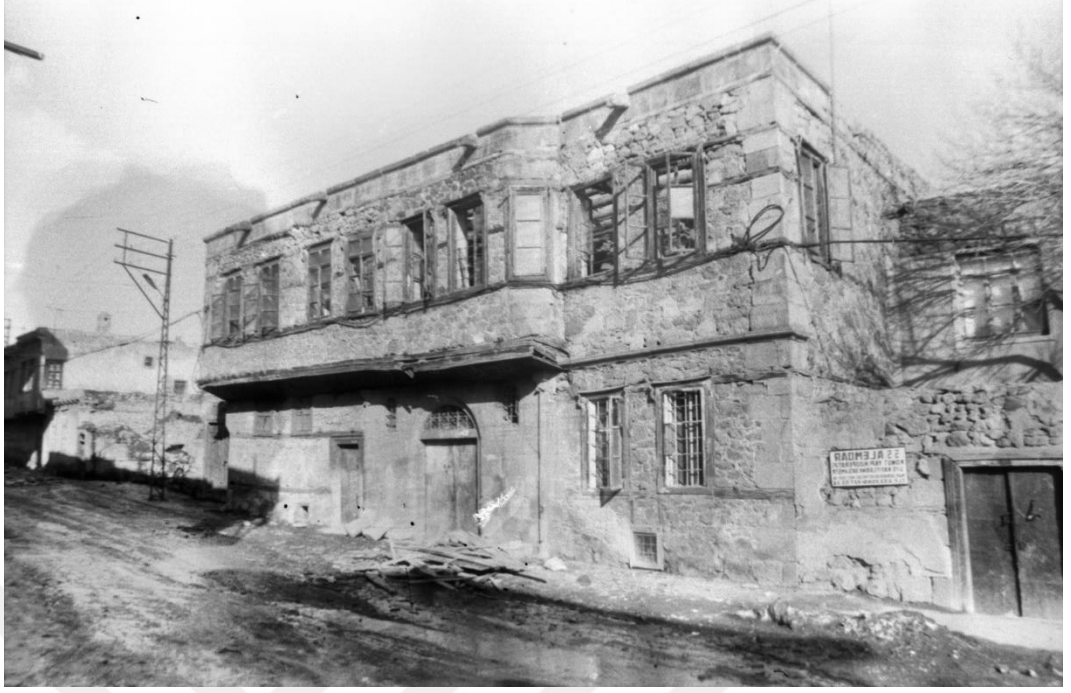
Fotoğraf: 46
Soğuk Bir Kış Akşamı
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 47
Geleneksel İki Katlı Erzurum evi
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 48
Sokak
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 49
Terkedilmişlik
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 50
Kış Soğuk ve Mağrur Duruş
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 51
Babamı Beklerken
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

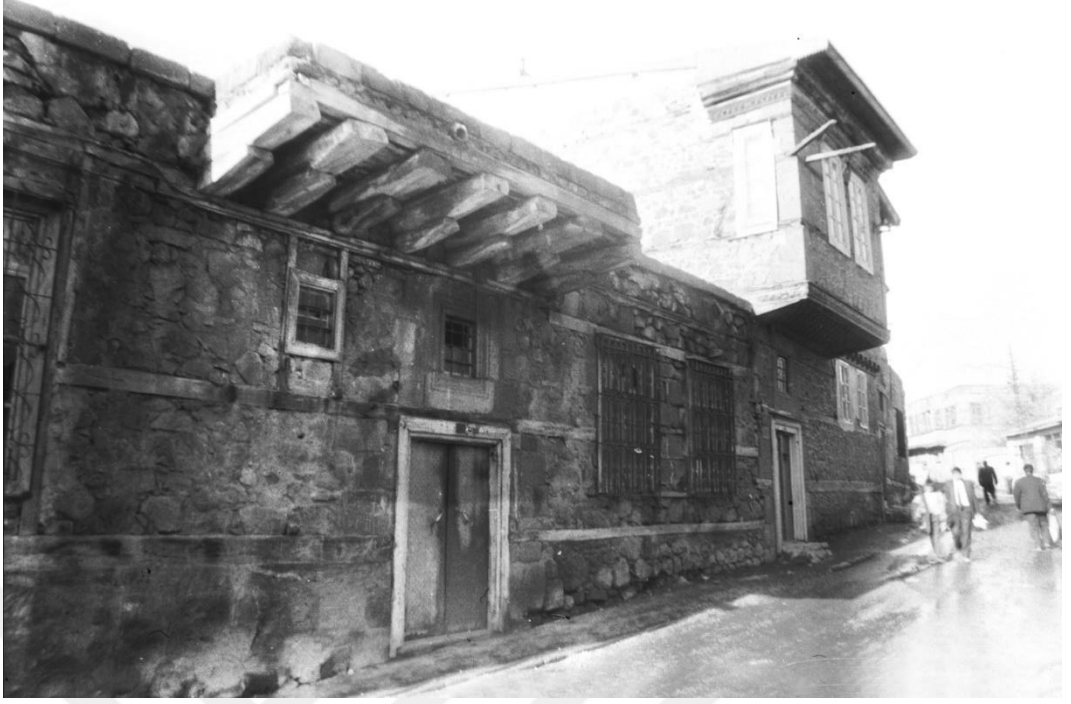
Fotoğraf: 52
Yalnızlık
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 53
Sokakta İki Katlı Bir Ev
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 54
Taş Parkelerle Döşenmiş Erzurum Sokağı
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 55
Sokak
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 56
Eve Dönüş
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

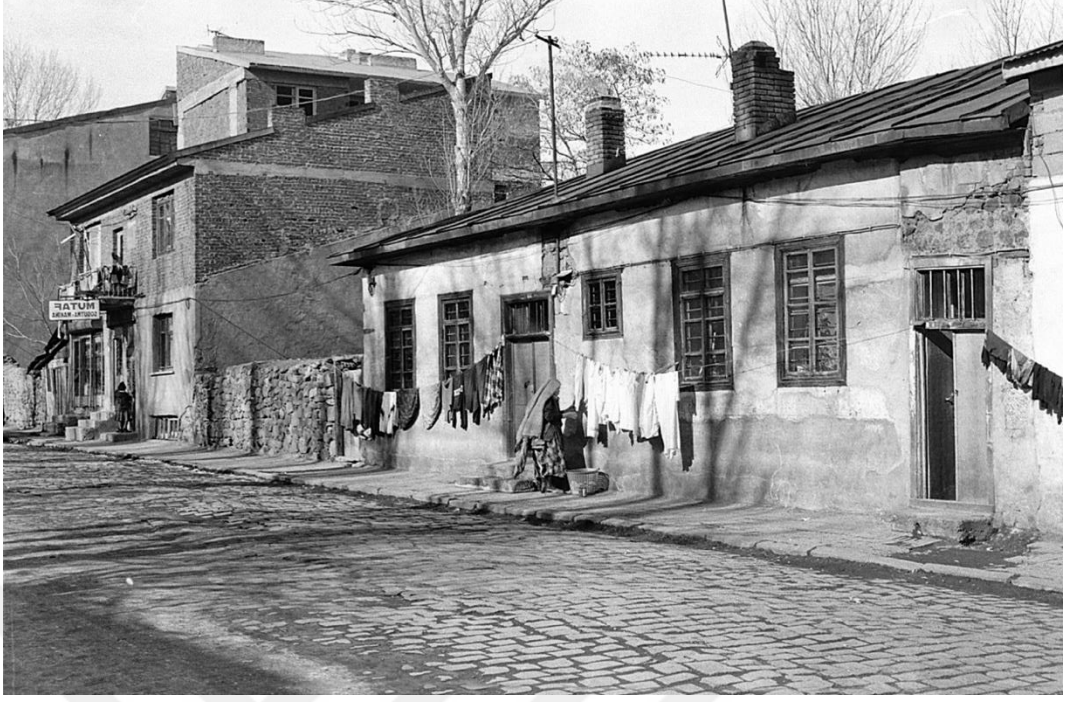

Fotoğraf: 57
Yenilendim
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 58
Süslü Cephesi Göz Kamaştırıyor
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 59
Çamaşırlar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 60
Erzurum'da Bir Sokak
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 61
Çok Yorgunum
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 62
Erzurum Sokağı, İhtiyar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 63
Yorgun Sokaklar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 64
Oyun İçin Bekleyiş
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 65
Erzurum Sokağında İhramlı Nine
Ayhan Turhan 35x50 - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

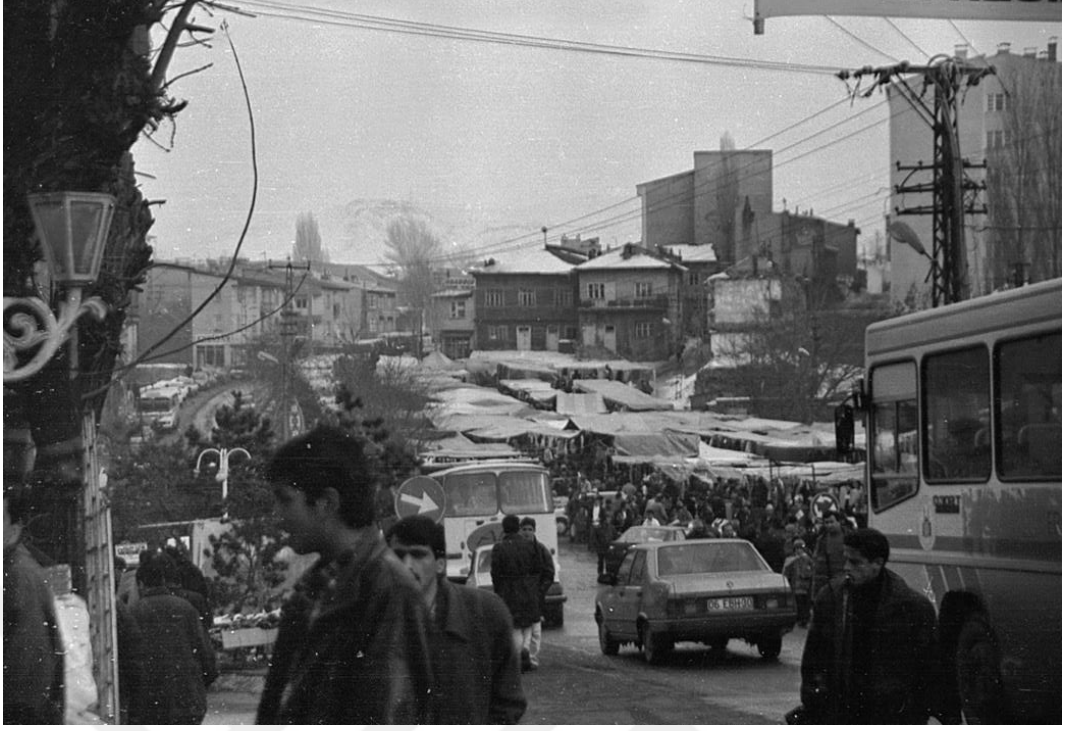

Fotoğraf: 66
Haydi Gezmeye
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

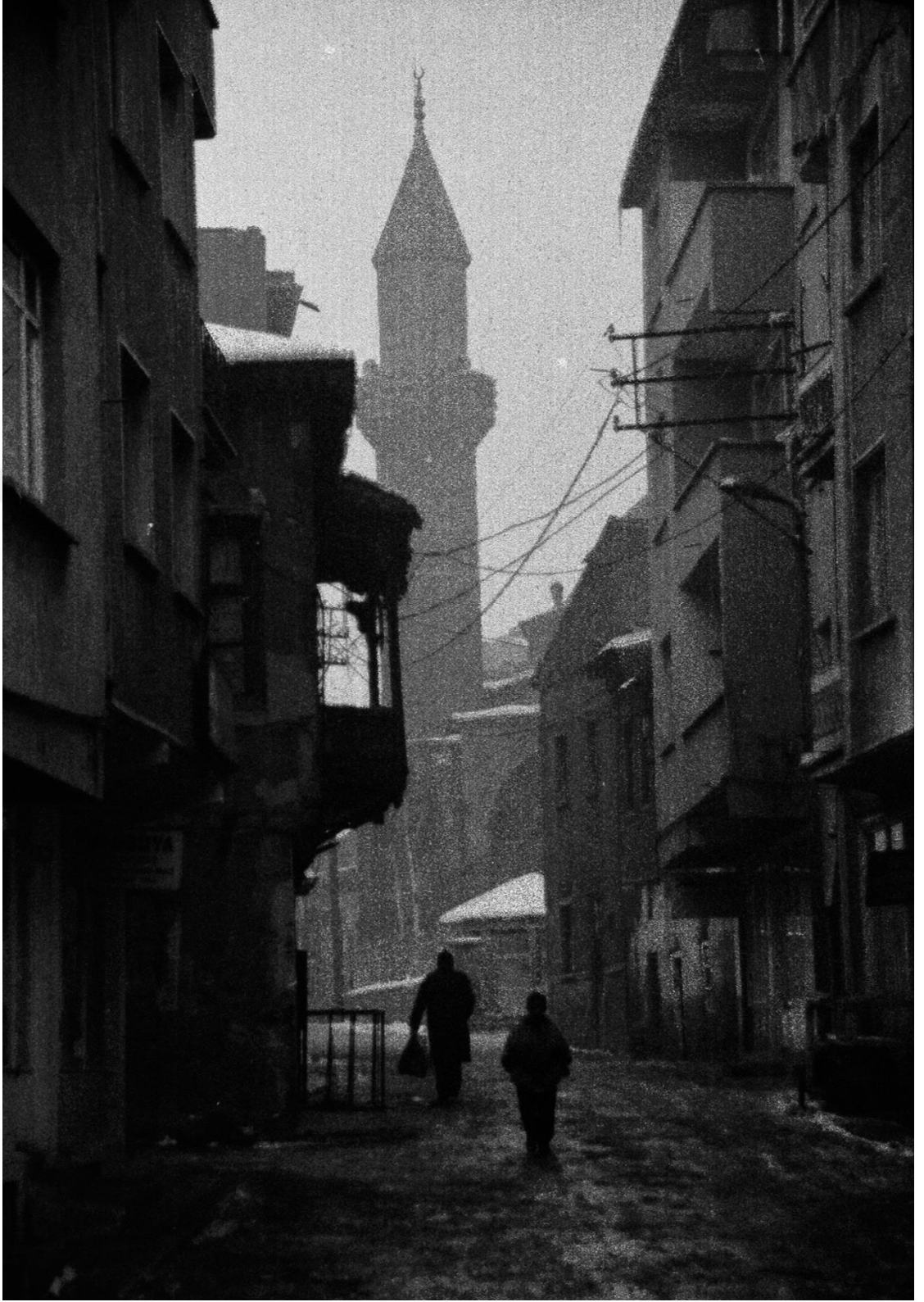
Fotoğraf: 67
Çok Soğuk
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 68
Erzurum Çarşı Pazar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 69
Erzurum Sessiz Akşamlar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 70
Erzurum'da Akşam Oldu
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 71
Gözgülü görmüyor
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 72
Sisli Sokaklar
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

Fotoğraf: 73
Kayboldum
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı – 1997

Fotoğraf: 74
Yine Bir Akşam
Ayhan Turhan 35x50 cm - Siyah Beyaz Fotoğraf Baskı - 1997

3.1.3. Tarihi Erzurum Evlerinin Bugün ki Durumu

Genellikle, Erzurum evlerinin yer aldığı mahalleler; Mirza Mehmet, Köseömerağa, Narmanlı, Sultan Melik, Lalapaşa, Bakırcı, Yoncalık, Mumcu, Mehdi Efendi, Emirşeyh, Hacı Cuma, Alipaşa, Ayazpaşa, Emin Kurbi, Yeğenağa, Cedid, Muratpaşa ve Şeyhler mahallesidir. Evlerin büyük çoğunluğu başta savaşlar, yangınlar ve depremler sebebiyle zarar görmüştür. Günümüze gelenlerin çoğunun, 1859 depreminden sonra yaptırılmış olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında, 1700'lü yıllara tarihlenen istisna örnekler de vardır. Çalışmalarımız döneminde, tek katlı, iki katlı evler ve konakların yerine beton evlerin yapılmasıyla da kayıt altına aldığımız örneklerin çoğu bugüne gelemedi.

Erzurum'un tarihi ve kültürel dokusunun, özellikle tarihi evlerinin, elden geçirilerek korunmaya alınması yıllardır gündemdedi. Bu konuda birçok kentte örnek teşkil edecek çalışmalar yapıldığı ve diğer iller için model olacak yöntemlerin geliştirildiği söylenebilir. Tarihi Kentler Birliği'nin böyle bir amaç edinmesi, yerel yönetimlerin öncü olmasına neden oldu. Dönem dönem tarihi evler için çeşitli çalışmalar yapıldı.

Yapılan yenileme ve restorasyon çalışmalarında yerel yönetimlerin yanı sıra sivil örgütlere, mesleki kuruluşlara ve üniversitelere görevler düşmekteydi. Böylesine geniş bir koordinasyon içerisinde yapılan çalışmaların daha sağlıklı olduğu, dünya üzerinde yer alan birçok tarihi kentte görülebilir. Bu düşünceden yola çıkılarak birkaç ev elden geçirildi. Atatürk Üniversitesi yerleşkesinde tarihi bir ev yeniden inşa edildi.

Tarihi Erzurum Evleri'ni, bugün bir kentin ve halkının mirası olarak görmek yerine, tüm insanlığın ortak mirası olarak görmek, şehri uluslararası bir üne kavuşturabilir.

Tarihi Erzurum şehir dokusu geçmişteki görüntüsünden çok uzaktır. Her ne kadar, Erzurum evlerinin korunmasının, bakımı ve yenilenmesinin zorluğundan söz edilse de araştırmalarımız esnasında gözlemlerimiz ekonomik zorlukların yanı sıra, tarih bilinci ve kültürel yozlaşmanın da önemli etkenler olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Son birkaç yıl içerisinde, İç Kale etrafında yapılan restorasyon çalışmalarıyla, çarpık yapılaşmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu yenileme çalışmalarının faydaları yanı sıra en büyük açmazı yaşam dokusunu zedelemesidir. Dolayısıyla bugün, tarihi Erzurum evleri içerisinde hayatın yaşandığı bir mekân olmaktan çok uzaktır.

3.1.4. Tarihi Erzurum Evlerinin Bugün ki Durumuna Eleştirel Yaklaşım

Tarih ve ona ait bütün soyut, somut kültürel birikimler esasında insanlığın ortak hafızasıdır. Bu değerlerin yok olup gitmesi bir insanın hafızasını kaybetmesine benzer. Dalından kopan yaprak nasıl rüzgarın insafına kalır ve sağa sola savrulursa insanlar topluluklar milletler ülkelerde aynı şekilde varlıklarını kaybederler. Yaşayan ölümler sürüsüne dönerler. Bu yüzden önemine binaen uluslararası örgütler insanlığın ortak mirasını koruma amaçlı örgütler üzerinden ciddi kaynaklar ayırarak ne olursa olsun mevcut mirasın korunmasına çalışmaktadırlar.

Gelişen kitle iletişim araçları, dijital medya, ulaşım, imkanları dünyamızı hızla küçültürken ortak kültür potasında hakim güçlerin birikimleri her alanı işgal etmektedir. Ülkeler kendi kültürel kimliklerini korumak, ayakta durmak, geçmişten gelen mirası gelecek kuşaklara ve insanlığa aktarmak için ortak birikimine sahip çıkmak zorundadır.

Günümüz dünyasında kabul gören dünyanın yedi harikası binlerce yılın öyküsünü günümüze taşıırken kültürel turizmi canlandırmakta ciddi ekonomik gelir beraberindeki sosyal etkileşim, ortak yaşama değerlerine önemli ölçüde hizmet etmektedir. Ülkemiz turizm gelirleri arasında Topkapı sarayı, Ayasofya müzesi önemli bir büyüklüğe sahip olması bu iddiamızı teyit etmektedir.

Şehirlerimizdeki vakıf binaları, camilerimiz, konaklar, köprüler, hanlar, hamamlar, kaleler ve nihayet evlerimiz kültürel kimlik kodlarımızın DNA sı durumundadır. Bir ülke bütün hafızasını kaybetse onu yeniden inşa etmeye bir tek eski evi konağı camisi yetecek ölçüde önemli bilgileri bünyesinde taşımaktadır.

Medeniyetimizde evler bir insan ömrünü mabetler ise sonsuzluğu temsil ederek inşa edilmişlerdir.

Günümüz İslam dünyasındaki dağınıklık, çarpık yapılaşma, tarihi mirasa karşı saygısızlık, zamana bağlı savaşlar, fakirlik, cehalet ve buna bağlı gelişen ayrılıklardan kaynaklanmaktadır.

Ülkemiz binlerce yıllık tarihi geçmişe ve yüzlerce uygarlığın ve nihayet bin yıllık İslam kültürünün birikimine sahiptir. Bu birikim dolayısıyla her yıl 30-40 milyon ziyaretçinin akınına uğramaktadır.

Yerel değerlerin korunmasında kamuya, özellikle taşrada üniversitelere büyük görev düşmektedir.

Erzurum Anadolu'nun ve dünyanın en yüksek rakımlı şehirlerinden biridir. Bir kültürel kavşakta kurulmuş medeniyet merkezlerinden biridir. Buradaki şehre ait değerlerin başında evler gelmektedir.

Bu yapıların korunması gelecek nesillere aktarılmasında üniversitedeki bilgi birikimi maalesef somut örneklerle dönüşmemiş bireysel girişimler ise yetersiz kalmıştır. Nitekim üniversite kampüsünde yapılan eski Erzurum evi bir sokağa kültür mahallesine dönüşmüş olsaydı, bu şehirde çekilecek tarihi filmlerin platosu olarak kullanılıp üniversitemize gelir getirecekti. Hem mirasımız korunacak hem de çok amaçlı hizmet verilmiş olacaktı.

Resim 37. Eski Erzurum Evi.

<http://sosyaltiesisler.atauni.edu.tr/erzurum-evi/>, Erişim Tarihi: 13.08.2017

Üniversitemiz kampüsünde yapılan bu bina 479 m/2 alana kurulu eski Erzurum Evleri'ni anlatan otantik bir mekân olarak inşa edilmiş ve malzemeleri eski orijinal malzemelerden temin edilmiştir. Bina iki katlı olup, Protokol yemeklerinde ve gezi amaçlı kullanılmaktadır (Erzurum Evi, Tarih Yok: 1. Paragraf).

Arşivlerden yola çıkarak Erzurum'daki kültürel mirasın erozyona nasıl uğradığını belgelemek çok anlamlıdır. Ancak bu mukayeseyi çeyrek yüzyıl arayla araştırmacının kendi çektiği fotoğraflar üzerinden belgeleyip hizmetimize sunması bu açıdan muazzam derecede öneme sahiptir. Dünyada böyle çalışmalar çok az araştırmacıya ve bu çalışmayı yürüten ekibe nasip olmuştur. Bu açıdan çalışmanın sonunda Genel Sonuç ve Öneriler başlığı altında verilen bilgiler gerek yerel gerek bütün ülkede karar vericilere ve kendi zenginliğini önemsemeyenlere örnek olur.

SONUÇ

Tarihi İpek Yolu üzerinde kurulmuş olan Erzurum, geçmişten günümüze siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel bakımdan önemli bir kent olmuştur. Özellikle, iklim ve malzeme özelliklerinin etkisiyle meydana çıkan yapılar ve evler, bu şehrin yaşam anlayışının birer örneğidir.

Erzurum evleri, şehrin bulunduğu zengin coğrafya, tarih ve kültür ortamının bir eseridir. Özellikle içlerinde yaşanan hayat, iklim ve yapı malzemesi evlerin tasarımını etkilemiştir. Sanat tarihimiz açısından olduğu kadar, Erzurum Evleri kültür ve medeniyet tarihimiz bakımından da büyük öneme sahiptir. Her biri eski Türk adet ve geleneklerinin izlerini, medeniyetimizin genetik kodlarını bugüne, gelecek kuşaklara taşır.

Tez konusu üzerinde çalışmaya başladığımız tarihlerde, tarihi Erzurum evlerinin pek azı hariç ayakta değillerdi. Bir sebeple yıkılmış ve kaybolmuşlardı. Yerlerinde beton yığınları yükseliyordu. Yirmi beş yıl önce, bu çalışmanın temelini oluşturan fotoğraf çekimleri, tarihi bir kentin geçmişine ve bugününe ışık tutması sebebiyle büyük öneme sahiptir.

Çeyrek yüzyıl önce çektiğimiz kareler, şimdi birer belge hüviyeti taşımaktadır. Neredeyse tamamına yakını yok olmuş Erzurum evlerinin eski durumunu ortaya koyan siyah beyaz fotoğraflar elimizdeydi. Bir çalışmayla, saklı kalan bu belgeleri araştırmacı ve bilim dünyasının hizmetine sunmayı amaç edindik. Eski Erzurum evleri hakkında yazılan kitap, makale gibi yayınların yanı sıra, arşivlerdeki belge ve fotoğraflar ile elimizdeki siyah beyaz fotoğrafları ve şimdiki durumunu karşılaştırdık.

Geriye dönüp bakıldığında, çoğunluğu ayakta kalmayı başaramamış eski evlerden arda kalanın birer siyah beyaz fotoğraftan ibaret olduğu görülür. Arşivimizdeki fotoğrafları gün yüzüne çıkarmayı bir sorumluluk olarak gördük. Bunları bir araya toplamayı, araştırmacıların ve bilim dünyasının hizmetine sunmayı düşündük. Elinizdeki bu tez, sanat tarihi veya mimarlık tarihi ile ilgili yapılan çalışmalardan farklıdır. Fotoğraf sanatının bizlere sunduğu imkânlar dahilinde, belgesel bir hafıza oluşturmak amacıyla, konu üzerinde çalışılmıştır. Uzun yıllar önce çekilen fotoğrafların kıymetli birer belge niteliği taşıyor olmaları, bu çalışmanın ayrı bir özelliğidir.

KAYNAKÇA

Altun, A. (1988). *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahtarları İçin Bir Özet*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Akın, E. S. & Seçkin, A. (2011). Tarihi Amasya Caddesi Üzerindeki Zile Evleri. https://www.researchgate.net/publication/267266442_TARIHI_AMASYA_CADDESİ_UZERİNDEKİ_ZİLE_EVLERİ Erişim Tarihi: 10.05.2019

Andaç, F. (2010). *Erzurum Bir Kentin Solgun Yüzü*. İstanbul: Dharma Yayınları.

Ataman, S. Y. (1997). *Türk İstanbul*. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.

Ayverdi, İ. (2005). Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyatı, C. 1-3, İstanbul. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, (2001) Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Cumhuriyet Yıllarında Türk Fotoğrafçılığının Gelişimi. (2016). <http://www.serenti.org/turkiyede-fotografciligin-tarihi/> Erişim Tarihi: 02.04.2019

De Amicis, Edmondo. (1993). İstanbul (1874), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Derman, U. (2003). “Medresetü'l-Hattâtin”, DİA, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 28, s. 341-342, Ankara.

Deyrolle, T. (1939). Trabzon'dan Erzurum'a. İstanbul: Çığır Kitabevi.

Eldem, S. H. (1977). *SA'DABAD*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Emecan, F. (2008). “Safranbolu”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 35, s. 481-483, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Erzurum Evi. <http://sosyaltesisler.atauni.edu.tr/erzurum-evi/> Erişim Tarihi: 07.09.2019

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Hazırlayanlar: KURŞUN Zekeriya, KAHRAMAN Seyit Ali, DAĞLI Yücel, (2006) Yapı Kredi Yayınları, C. 1-10, İstanbul.

Fotoğraf Bölümü Tarihçe. <https://www.msgsu.edu.tr/tr-TR/fotograf/205/Page.aspx> Erişim Tarihi: 13.04.2019

Fotoğraf Nedir. http://www.kktcfoder.com/documents/e_gazete/Fotograf_Nedir.pdf Erişim Tarihi: 06.02.2018

Fotoğrafın Tarihçesi. (2016). <http://www.serenti.org/fotografin-tarihcesi/> Erişim Tarihi: 05.09.2018

Geçmişten Günümüze Gravür. <http://www.arkhesanat.com/gravur-sanat-nedir>, Erişim Tarihi: 14.01.2019

Gravür Sanatı Nasıl Yapılır. (2013). <https://www.yardimcikaynaklar.com/gravur-sanati-nasil-yapilir-tarihi-ve-turkiyedeki-durumu/> Erişim Tarihi: 07.02.2018

Gravür Sanatı Nedir? Gravür Yapımı ve Çeşitleri Nelerdir? Tarih Yok.
<https://www.bilgiustam.com/gravur-sanati-nedir-gravur-yapimi-ve-cesitleri-nelerdir/>
Erişim Tarihi: 02.10.2018

Gombrich, E. H. (1992). *Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Güler, A. (1994). *A Photographical Sketch On Lost İstanbul*. İstanbul: Dünya Yayınları.

Gümrükçü, C. O. (Tarih Yok). Fotoğrafın Kısa Tarihçesi.
<https://www.narsanat.com/fotografin-kisa-tarihcesi/> Erişim Tarihi: 06.02.2018

Günay, R. (1989). *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hepworth, G. H. (1898). *Through Armenia on Horseback*. London: E.P. Dutton & Company.

Karpuz, H. (1993). *Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaya, M. (2012). "Charles Texier'nin Seyahatnamesine Göre 19. yüzyılda Anadolu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik durumu", Sayı 10, s.253, Ankara: Gazi Türkiyat.

Kuban, D. (1994). "Ev Mimarisi". C. 1-8. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları.

Kuban, D. (1994) "Yalılar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi". C. 1-8. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları.

Kuban, D. (1995). "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler", Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler. s. 225-240. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kuban, D. (1996). *İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Küçük, C. (1995). "Erzurum". TDV. C. 11, s. 321-335, İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Küçükerman, Ö., & Güner, S. (1995). *Anadolu Mirasında Türk Evleri*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Laurens, J. (1998.) *Jules Laurens'in Türkiye Yolculuğu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Llold, S. (1998). *Türkiye'nin Tarihi*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Odunpazarı Evleri. <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-149936/odunpazarı-evleri-odunpazarı-kentsel-sit-alanı.html> Erişim Tarihi: 12.06.2019

Ortaylı, D. (2000). *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Önder, M. (1995). *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Öztürk, F., & Çolak, A. (2012). *Anadolu'nun Önsözü Erzurum*. Erzurum.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. 1-3. İstanbul: MEB Yayınları.

Parmele, M. P. (1868). *Life Scenes among the Mountains of Ararat*. Boston: Mass. Sabbath School Society.

Peltre, C. (1998). *Orientalism In Art*. London: Abbeville Press.

Safranbolu Evleri. <https://www.safranboluevleri.net> Erişim Tarihi: 10.05.2019

Sayan, Y. (1997). *Uşak Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sevim, M. (1996). *Gravürlerle Türkiye*. C. 1-3. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sıtkı Fırat Kimdir? (2011). http://sitkifirat.com/pg_2_hakkimda.html Erişim Tarihi:

Sözen, G. (1999). *Martıların İstanbulu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Şahenk, H. (1996). *Bir Zamanlar İstanbul*. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.

Tansuğ, S. (1995). *Resim Sanatının Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Texier, C. (1925). *L'Asie Mineure*. Paris: Librairie Plon.

Ünal, R. H. (1995). "Erzurum (Mimari)", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 11, s. 329-334. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Ürekli, F. (2009) .“Sanâyi-i Nefise Mektebi”. C. 36, s. 93-97. İstanbul: Diyanet vakfı Yayınları.

Wölfflin, H. (1995). *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yaşantı, A. S. A. (2019). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ayhan Turhan
TC. Kimlik No	37540323412
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum 04/04/1966
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü Grafik Anasanat Dalı
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Sergiler	1995 Atatürk Üniversitesi Öğretim Elemanları Karma Sergi 1996 Atatürk Üniversitesi Oditoryum Karma Sergi 1997 Azerbaycan Nahçıvan Türk Konsolosluğu Karma Sergi 1997 Eski Erzurum Evleri Fotoğraf Sergisi Kişiles-Yakutiye Medresesi 1997 Nahçıvan Portreleri Sergisi Bursa 1997 Grafik ve Fotoğraf Sergisi Tayyare Kültür Merkezi Bursa 1998 Erzurum Evleri Albümü Erzurum Valiliği
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurum	Fatih Lisesi Resim Öğretmeni Mazgirt Tunceli Atatürk Lisesi Resim Öğretmeni Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Asistan Maltepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi
İletişim	
E-Posta Adresi	info@turhanayhan.com